

Indexering en inflatie

In het algemeen kan een probleem op drie manieren worden benaderd:

1. men trekt zich er niets van aan;
2. men probeert het op te lossen;
3. men probeert zich ertegen te wapenen zonder het op te lossen.

Iedereen zal het ermee eens kunnen zijn, dat de tweede benadering de beste is, maar lang niet altijd de gemakkelijkste. Het is echter de vraag of men dit ook van mening is bij de benadering van het inflatieprobleem.

Gelukkig zijn we nog niet zo ver dat we ons niets van inflatie aantrekken. Daarvoor bestaat er een te grote afschuw van, ook al is die afschuw moeilijk te motiveren¹. Desondanks is het begrijpelijk als enkelen de neiging krijgen de eerste benaderingswijze te verkiezen, vanwege het te pas en te onpas benadrukken van de prijsstijging. Eigenlijk is dit *een* weg van de minste weerstand, al zal deze „laat-de-wal-het-schip-maar-keren-mentaliteit” zeker tot een oplossing leiden, ook al is die niet voor iedereen prettig. In zekere zin is de inflatie namelijk een mechanisme dat, door middel van prijsverhogingen, ervoor zorgt dat de nadelige gevolgen van de neiging van de mens om het oog groter dan de maat te doen zijn automatisch over de gemeenschap worden verdeeld.

De tweede benadering is beter. De oorzaken van de inflatie moeten duidelijk worden opgezocht en geanalyseerd. Hierna moeten de middelen aangegeven worden om die oorzaken te bestrijden. Hiermee bedoel ik niet het verzachten van de inflatie met behulp van loon- en prijsmaatregelen. Uit ervaring weten we dat dit wel een verlichting kan brengen, maar niet de inflatie uitbant. Deze maatregelen staan daarom ook aan hevige kritiek bloot. De één klaagt erover, dat de overheid een slechte prijspolitiek voert, want de inflatie blijft aanwezig en de ander klaagt over inbreuken van de overheid op de vrije ondernemingswijze productiestructuur. Het begint er steeds meer op te lijken, dat de inflatie slechts opgelost kan worden door een directe beïnvloeding van de nationale bestedingen door de overheid, samen met het al vaker genoemde inkomensbeleid. Als dit inkomensbeleid betrekking heeft op alle inkomens worden de mensen misschien meer tevreden over de inkomensverhoudingen. Tevredenheid en zelfdiscipline zijn voorwaarden voor een effectief inflatiebeleid.

De derde benadering slaat op de verdediging tegen

de inflatie, zonder de inflatie weg te werken. Deze benadering wordt steeds actueler door indexering van inkomens. Bij loononderhandelingen wordt uitgegaan van reële verbeteringen. Eigenlijk is een door werknemers en werkgevers overeengekomen reële loonstijging wel te verdedigen omdat men niets heeft aan alleen nominale verhogingen. Een moeilijkheid hierbij is echter, dat de prijsstijgingen voorspeld moeten worden. Vaak wordt dan gebruik gemaakt van de door het CPB geraamde prijsstijging, waarvan n.b. de *veronderstelde* loonkosten een verklarende variabele zijn. Een andere mogelijkheid is de aanpassing van de lonen aan de prijsstijging in de loop van de tijd. Door deze indexering wapenen de werknemers zich tegen de inflatie.

In zekere zin vindt ook indexering plaats door het uitschakelen van de automatische tariefverzwaring ten gevolge van de nominale progressie in de inkomstenbelasting. Hierdoor wordt de belastingbètaler beschermd tegen de inflatie. De financiële behoeften van de overheid tellen dan nauwelijks mee, hoewel iedereen van de Kabinetsinformatie weet dat deze behoeften een voortdurende zorg zijn.

Door indexering probeert men met zo weinig mogelijk ingrepen de nadelige gevolgen van de inflatie niet te voelen. Ook dit is een weg van de minste weerstand. De inflatie verdwijnt er niet door; men ervaart haar alleen minder. Op lange termijn kan dit echter gevaarlijk zijn, omdat belangrijke economisch-politieke instrumenten erdoor onbruikbaar worden gemaakt. De OECD spreekt hierover duidelijke taal, hoewel ze toegeeft dat loonindexering een enkele maal, zoals bij de devaluatie in Finland in 1967, gunstig kan zijn²:

1. de loon- en prijs-spiraal kan moeilijk beheerst worden;
2. de wil om de inflatie te bestrijden verdwijnt;
3. een land wordt gevoeliger voor externe schokken;
4. de winsten en de investeringen zullen dalen;
5. de indirecte belastingen helpen niet meer de bestedingen af te remmen;
6. devaluatie en stijging van de importprijzen zullen moeilijk meer een evenwicht tussen de landen kunnen bewerkstelligen.

Hoewel het aanbeveling verdient deze punten aan een nader onderzoek te onderwerpen, staat toch vast dat het voeren van een slagvaardige conjunctuurpolitiek door indexering moeilijk zal worden. Daarom is de laatste benadering van het inflatieprobleem eigenlijk ernstiger dan de eerste, waarbij men zich niets van de inflatie aantrekt.

L. H.

¹ Zie: *Over inflatie*, in „ESB” van 16 juni jl.

² OECD: „Present policies against inflation”, Parijs, juni 1971.

Inhoud

Indexering en inflatie	577
Dr. P. Drewe: Stroomversnelling in Randstad- ontwikkeling	578
Prof. Dr. W. Albeda: Chineze economie	579
Prof. Dr. J. de Hoogh en Drs. J. H. Post: Kosten en baten van het plan- Mansholt	580
Drs. J. B. Opschoor: Op weg naar een optimale ge- zondheidszorg (I)	584
Mededelingen	589
Maatschappijspiegel	590
Prognoses	591
Boekennieuws	593

Redactie

Commissie van redactie: H. C. Bos,
R. Iwema, L. H. Klaassen, H. W. Lambers,
P. J. Montagne, J. H. P. Paelinck,
A. de Wit

Redacteur-secretaris: P. A. de Ruiter

Adjunct redacteur-secretaris:
L. Hoffman

Economisch-Statistische Berichten

Weekblad van de Stichting Het Nederlands
Economisch Instituut

Adres: Burgemeester Oudlaan 50,
Rotterdam-3016;

kopij voor de redactie:

postbus 4224. Telefoon:

(010) 14 55 11, toestel 3701. Bij
adreswijziging s.v.p. steeds adresbandje
meesturen.

Kopij voor de redactie: in tweevoud,
getypt, dubbele regelafstand, brede marge.

Abonnementsprijs: f. 44,72 per jaar,
studenten f. 31,20, franco per post voor
Nederland, België, Luxemburg, overzeese
rijksdelen (zeepost).

Prijs van dit nummer: f. 1,50. Abonnementen
kunnen ingaan op elke gewenste datum,
maar slechts worden beëindigd per
ultimo van een kalenderjaar.

Betaling: giro 8408; Bank Mees & Hope
NV, Rotterdam; Banque de Commerce,
Koninklijk plein 6, Brussel,
postcheque-rekening 260.34.

Advertenties: N.V. Kon. Ned. Boekdrukkerij
H.A.M. Roelants, Lange Haven 141,
Schiedam, tel. (010) 26 02 60, toestel 908.

Stroomversnelling in Randstadontwikkeling

Kijkt men naar de subregio's van de Randstad in de periode 1960-1965, dan zijn er „winnaars” en „verliezers” wat betreft hun aantrekkelijkheid voor migranten (uitgedrukt in migratiesaldi). Opvallend is dat het verlies over de periode 1960-1965 voor Amsterdam, 's-Gravenhage en Rotterdam in de periode 1965-1970 is verdubbeld. De subregio Haarlem vertoont enigszins dezelfde ontwikkeling. Het Gooi dat van 1960 tot 1965 nog een kleine winst kon boeken, behoort in de tweede helft van de jaren '60 eveneens tot de club van verliezers. Stroomversnelling bij de verliezers betekent ook stroomversnelling bij de winnaars, hier vooral bij de subgebieden die tot het „open middengebied” worden gerekend: Alphen, Gouda en Loosdrecht aan de top.

Het beeld dat de groei van de werkgelegenheid in de twee vijfjaarsperiodes te zien geeft, is gedifferentieerder dan dat van de migratiesaldi. Doordat de groei naar de twee grote sectoren (nijverheid en diensten) gesplitst is, komen er in sommige regio's specialisaties tot uiting. In de Randstad als geheel (276 gemeenten ingedeeld in 29 subregio's) is de groei van de bezette arbeidsplaatsen van 1965 tot 1970 vertraagd, zowel in de nijverheid als in de dienstensector. Op één uitzondering na (Haarlem: nijverheid 1960-1965 en diensten 1965-1970) blijven de vijf grote subgebieden in alle tweede periodes achter ten opzichte van de totale Randstadsgroei, terwijl de drie subregio's van het middengebied even duidelijk boven dat gemiddelde liggen. De stroomversnelling uit zich hier in het van 1965 tot 1970 sterker achterblijven bij, respectievelijk sterker vooruitlopen op de groei van de Randstad als geheel. In Amsterdam en Rotterdam bestaat een dergelijke negatieve stroomversnelling in de dienstensector. Dit geldt in mindere mate ook voor Het Gooi, en in sterke mate voor de nijverheid in Haarlem. In het middengebied tonen Loosdrecht en vooral Gouda (beiden in de nijverheid) en Alphen (in de dienstensector) duidelijk een versnelde groei van de werkgelegenheid.

Netto migratie in een aantal subgebieden van de Randstad¹

Subregio	Netto migratie 1960-1965 in % van de totale bevolking 1960	Netto migratie 1965-1970 in % van de totale bevolking 1965
Amsterdam	-2,68	-5,01
's-Gravenhage	-3,09	-6,72
Rotterdam	-2,94	-6,71
Haarlem	-1,79	-3,12
Het Gooi	0,78	-2,46
Loosdrecht	3,00	10,40
Alphen	3,61	7,93
Gouda	1,66	4,43

Werkgelegenheidsgroei (nijverheid en diensten) in een aantal subgebieden van de Randstad (in %)¹

Subregio	Nijverheid		Diensten	
	1960-1965	1965-1970	1960-1965	1965-1970
Amsterdam	-2,71	-7,30	11,15	4,23
's-Gravenhage	-2,73	-3,47	5,37	2,18
Rotterdam	-1,08	-0,22	9,10	0,22
Haarlem	6,67	-17,33	2,84	16,32
Het Gooi	1,88	0,1	9,04	3,78
Loosdrecht	18,54	15,71	6,30	9,26
Alphen	23,00	16,67	20,59	28,06
Gouda	7,31	15,22	24,32	15,01
Randstad totaal	5,77	1,38	11,97	7,76

De voor de periode 1960-1970 geconstateerde ontwikkeling met haar stroomversnelling in de tweede helft van de jaren '60 vormt een ernstige bedreiging voor het in de Tweede Nota Ruimtelijke Ordening als wenselijk aangegeven „model 2000”, nl. voor de „centrale open ruimte”. Het is nu de hoogste tijd om de discussie over het middengebied en — omdat dit gebied niet los kan worden gezien van de „rest” — over de Randstad als geheel (en haar rol in Nederland) te intensiveren. Wij bedoelen daarmee een discussie over maatregelen, hun „timing” en hun financiering, en over alternatieven voor een inrichting van de Randstad, waarbij de „Randstad Holland” van het prentje van Peter Hall ook politiek serieus wordt genomen: een Randstad die feitelijk reeds meer voorstelt dan 276 aparte gemeenten of drie aparte provincies. Een laissez-faire ten opzichte van de huidige ontwikkelingstendens zal hoogst waarschijnlijk op lange termijn tot het ontstaan van een „metropolitan area” van Amerikaanse dimensie leiden.

Lukt het niet om het laissez-faire te doorbreken, dan zou men misschien alleen nog maar een reclamebureau kunnen aantrekken, dat voor het Westen van het land met de volgende slogan reclame zou kunnen maken: „From those wonderful folks who gave you Los Angeles”.

Paul Drewe

¹ Indeling van gewestelijke arbeidsbureaus.

Chinese economie

„In China wonen meer dan 700 miljoen mensen, een kwart van de mensheid. Zij maken het goed.” Deze geruststellende mededeling kwam donderdagavond 17 juni via de VPRO-televisie in onze huiskamer. Een mededeling die mij zeer welkom was na het lezen van Jan Deleynes recente boekwerk *L'économie chinoise*¹.

Men kan van de Chinese economie herhalen, wat voorheen gezegd werd over die van de Sowjet-Unie: er bestaat geen kennis, er bestaan slechts graden van onkunde over deze economie. Kennisneming van het boek van Deleyne bevestigt deze uitspraak. Gegevens, die voor elk land beschikbaar zijn, zijn er niet voor China. „Wij zijn slechter ingelicht over het bevolkingscijfer van China”, zegt Deleyne, „dan de afgezanten van de VOC, toen zij in 1665 China bezochten”. Wie kan zelfs op basis van minutieuze berekeningen het bruto nationaal produkt van China bepalen (dat zowel 80 als 120 miljard dollars kan bedragen) of het inkomen per hoofd van een land, waar men de bevolking niet kent op honderd miljoenen nauwkeurig? Men moet het hebben van getuigenissen van bezoekers.

Zodoende blijven er vele witte plekken op de kaart. Het is bijvoorbeeld onmogelijk een indruk te krijgen van de wijze van vaststelling en de juiste hoogte van de beloning in heel China, gegeven de grote verschillen tussen de 74.000 volkscommunes onderling en gegeven de autonomie, die hun is gelaten. Maar er zijn indirecte indicatoren, die een indruk geven van de economische ontwikkeling, zoals de ontwikkeling van de buitenlandse handel en de samenstelling daarvan. Bovendien, wanneer men weet dat Chinese ingenieurs elektronenmicroscopen kunnen maken, hydraulische persen van 12.000 ton en Diesellokomotieven, is dat dan niet nét zo nuttig te weten als het juiste cijfer van het BNP per hoofd?

De Chinese economie wordt niet erg straf geleid van bovenaf. De plannen (die per jaar worden gemaakt) worden gemaakt op basis van gegevens uit de lokale eenheden. Men krijgt de indruk, dat de basis meer invloed heeft op de planners, dan in andere communistische staten het geval is. Het plan heeft niet het dwingende karakter, dat het elders heeft. Het laat marges voor de plaatselijke bevolking. Hiermee samen hangt de sterke mate waarin politieke en ideologische propaganda gebruikt worden als economische stimulans. Volgens Deleyne is deze propaganda verrassend doeltreffend: „Als Westelingen deze effectiviteit niet goed begrijpen, dan komt dat doordat zij slecht op de hoogte zijn van de mate waarin de mentaliteit der boeren was achtergebleven. Wij hadden eeuwen beschik-

baar voor de culturele revolutie, die zij in enkele jaren willen realiseren”. Grote ruimte wordt gelaten voor initiatieven van onderop, ook als die in onze ogen kostbaar en verspillend zijn. Mensen zonder een redelijke technische vooropleiding knutselen met oud materiaal fabriekjes in elkaar. Chinezen zijn trots op hun vermogen „iets uit niets te maken”.

De bedrijven hebben overal te veel personeel. Verhoging der produktiviteit leidt niet tot ontslagen. Vóór de culturele revolutie was de leiding in handen van de directeur (benoemd door Peking of door de provinciale autoriteiten), die verantwoording schuldig was aan het partijcomité. De massa der arbeiders had geen invloed op de leiding. Na de culturele revolutie kwam het revolutionaire comité in de plaats van het partijcomité. De culturele revolutie verving de partijbureaucraten door de ideologische activisten, die toen naar voren kwamen.

Als in andere communistische landen, wordt het winststreven verworpen. De onderneming moet „het economisch beginsel” respecteren, maar zij moet niet haar winst maximaliseren. Men vreest anders de produktie van die goederen, die het gemakkelijkst te verkopen zijn met de hoogste winstmarge. Men vreest een produktie met een minder politieke oriëntatie, zou men kunnen zeggen. Het streven naar winst zou bijvoorbeeld betekenen: de staat verhinderen zijn militaire industrie te ontwikkelen, omdat die geen winst maakt. In de Chinese ideologie loopt de scheidingslijn tussen valse en ware socialisten exact dáár, waar men aan de winst nog juist enige betekenis toekent en daar waar dat niet zo is.

Daarmee kom ik op het sterke stempel, dat de politiek op de economie en de produktie zet. Sinds de breuk met de Sowjet Unie zijn er twee nationale prioriteiten: de onafhankelijkheid van de steun van anderen als garantie voor de zuiverheid van het eigen socialisme,

en de militaire macht (waarbij de traditionele bewapening het moet afleggen tegen de nucleaire) met dezelfde functie. Men mag daarom uit de cijfers van de buitenlandse handel van de laatste tien jaar, die een geringe groei impliceren, niet opmaken, dat China economisch aan het mislukken is. Veeleer blijkt uit die cijfers de gewijzigde positie van de Chinese economie ten opzichte van de buitenwereld.

De onafhankelijkheid ten opzichte van de buitenwereld vraagt om een eigen, zelfstandig zich ontwikkelende technologie en een grote militaire macht. De helft van de Chinese investeringen gaat in militaire produktie, zegt Deleyne (de groei van de overige economie wordt daardoor uiteraard geremd). De Chinese prestatie op het terrein van onderzoek en ontwikkeling omschrijft hij als indrukwekkend. Daarbij moet bedacht worden, dat China een traditie van wetenschap en technologie had, die ouder is dan de Europese. Bovendien dat op een zo grote bevolkingsmassa, ook bij een lage ontwikkelingsgraad, snel voldoende technici aanwezig zijn voor de ontwikkeling van een zelfstandige research. Deze rekenkundige waarheid verklaart het succes van China op het terrein van kernenergie en ruimtevaarttechniek. China zou ca. 1,1 % van het BNP besteden aan research. Ongeveer 375.000 à 475.000 mensen zouden zich bezighouden met research (afgezien van medische, agrarische en militaire research).

De Chinese economie vertoont voorspelds geen spectaculaire snelle economische groei, gemeten naar onze maatstaven. Dat is in de huidige fase van haar ontwikkeling ook niet te verwachten. De prioriteiten zijn thans anders gericht. Mao wil geen economische groei, indien die de ontwikkeling van een onafhankelijk, proletarisch en socialistisch China in gevaar zou brengen. De ontwikkeling van vóór 1965 leek dat gevaar te lopen. De oude bourgeoisie speelde nog een belangrijke rol. De leidinggevende posities waren nog grotendeels in handen van mensen van boven de veertig, die uit de bourgeoisie waren voortgekomen. De culturele revolutie was erop gericht aan die generatie de leiding te ontnemen. Zij is daarin, naar Deleynes mening, niet geheel geslaagd. Het regime blijft in staat, ondanks alle ideologische ijver, pragmatisch te blijven: de economie wordt niet alleen door „socialistische emolumenten” aangewakkerd; de premies voor de arbeiders en de privégronden voor de boeren bleven behouden. Toch blijven dat uitzonderingen binnen een bij uitstek politieke economie.

W. Albeda

¹ Editions du Seuil, 1971.

Kosten en baten van het plan-Mansholt

Een case-study voor de Nederlandse weidebedrijven

PROF. DR. J. DE HOOGH
DRS. J. H. POST

De doeleinden van het beleid tot hervorming van de landbouwstructuur zijn tot dusverre niet of nauwelijks getoetst op hun doelmatigheid vanuit nationaal-economisch gezichtspunt. De auteurs van dit artikel doen een poging tot kwantificering van de reële kosten en baten voor de volkshuishouding van een structuurbeleid, zoals door de Europese Commissie voorgesteld en door de Raad van Ministers in grote lijnen aanvaard, toegepast op de weidebedrijven in Nederland. Deze kosten-baten-analyse betreft in concreto twee elementen van deze structuurpolitieke maatregelen: 1. de doelmatigheid van een versnelling van de vermindering van het aantal landbouwbedrijven; 2. de doelmatigheid van de reservering van de vrijkomende grond voor een beperkt aantal zgn. ontwikkelingsbedrijven. Prof. de Hoogh is buitengewoon hoogleraar in de landbouweconomie aan de Vrije Universiteit te Amsterdam; hij is voorts hoofd van de afdeling Algemeen Economisch Onderzoek van het Landbouw-Economisch Instituut, waaraan ook de heer Post is verbonden.

Afspraken over het structuurbeleid in de EEG

De Raad van Ministers van de EEG heeft, op basis van voorstellen van de Europese Commissie¹, zich op 25 maart jl. in de vorm van een resolutie uitgesproken voor gemeenschappelijke acties tot hervorming van de landbouwstructuur. Bedoelde Commissievoorstellen waren een nadere uitwerking van het in 1968 uitgebrachte Memorandum², dat in de wandeling het plan-Mansholt wordt genoemd³.

Volgens de door de Raad aanvaarde resolutie zullen de lidstaten voor hun grondgebied maatregelen nemen ten gunste van degenen die de landbouw wensen te verlaten, alsmede maatregelen ten behoeve van hen die in de landbouw werkzaam blijven. Eerstgenoemde categorie komt in hoofdzaak neer op het verlenen van premies aan landbouwers die hun bedrijf staken. Voorwaarde is dat de „wijkers” de vrijkomende grondgebruiksrechten (zowel pacht als eigendom) ter beschikking stellen van bedrijven, die krachtens de maatregelen van de tweede categorie in aanmerking komen voor hulp (in de vorm van rentesubsidies) bij de uitvoering van een goedgekeurd plan tot vergroting en modernisering. Dergelijke „ontwikkelingsbedrijven” zullen na realisering van het plan aan één tot twee arbeidskrachten een arbeidsinkomen moeten kunnen verschaffen, dat tenminste vergelijkbaar is met dat uit niet-agrarische activiteiten in de betrokken streek.

Twee doeleinden worden met deze maatregelen nagestreefd. In de eerste plaats een versnelling van de vermindering van het aantal grondgebruikers. In de tweede plaats een selectieve toedeling van de door de „wijkers” achtergelaten grond aan een bevoorrechte groep blijvers die de kans krijgen hun bedrijf fors te laten groeien.

Doelmatigheid van de structuurpolitiek

Voor de inkomensvorming in de landbouwsector zijn de

voorgestelde maatregelen ceteris paribus stellig aantrekkelijk. Gegeven de ongunstige man/landverhouding bij de huidige stand van de landbouwtechniek en de geldende economische verhoudingen, kan stimulering van de afvloeiing „de spoeling” voor de blijvers alleen maar dikker maken. Dat de overheid bovendien de investeringen, die nodig zijn om de overblijvende arbeid optimaal te kunnen benutten wil subsidiëren, is voor het inkomen van de landbouw vanzelfsprekend alleen maar plezierig.

Hiermee is evenwel nog allerm minst het belang van de voorgestane landbouwhervorming voor de volkshuishouding als geheel aangetoond. Helaas hebben de instanties in Brussel niet getracht hun voorstellen vanuit dit gezichtspunt te toetsen. De Werkgroep Landbouw van de Commissie voor Internationale Economische Aangelegenheden van de SER heeft terecht op deze omissie de vinger gelegd. Op haar initiatief heeft een ad hoc groep van deskundigen pogingen gedaan een macro-economische kosten-batenanalyse op te stellen van maatregelen tot stimulering van de structurele hervorming van de landbouw. Naar aanleiding van het in 1968 verschenen Memorandum van de Europese Commissie zijn in eerste instantie de reële kosten

¹ Commissie van de EG: „Mededeling en ontwerp-resolutie van de Raad betreffende de nieuwe oriëntering van het gemeenschappelijk landbouwbeleid”, door de Commissie bij de Raad ingediend, Brussel, 15 februari 1971.

² Commissie der EG: „Memorandum inzake de hervorming van de landbouw in de EEG”, Brussel, 18 december 1968.

³ Vgl. ook Dr. A. Maris: *Het Brusselse landbouwplan 1980, in „ESB” van 5 en 12 maart 1969*; Drs. J. H. Post: *Brussel en de landbouw, de nieuwe voorstellen van de Europese Commissie tot landbouwhervorming in de EEG, in „ESB” van 16 september 1970.*

en baten becijferd van een halvering van de agrarische beroepsbevolking in tien jaar tijds (de taakstelling in het plan-Mansholt). Na de verbijzondering van het Memorandum in nadere voorstellen en richtlijnen van de Europese Commissie, is een tweede kosten-baten-analyse opgesteld, waarin zowel de versnelling van de afvloeiing als de selectieve grond-toedeling is beoordeeld⁴. Het lijkt ons nuttig methode en resultaten van deze laatste verkennende studie ruimere bekendheid te geven.

De analyse moest om praktische redenen beperkt blijven tot de groep weidebedrijven in Nederland. Deze beperking tot een voor Nederland overigens belangrijk bedrijfstype — ruim een derde van de cultuurgrond in ons land is in gebruik bij deze bedrijven — brengt vanzelfsprekend met zich mee, dat de uitkomsten geen uitsluitel kunnen geven over het rendement van de uitvoering van het plan-Mansholt voor de EEG-volkshuishouding als geheel. Het uitgevoerde onderzoek heeft daarom het karakter van een case-study die ter navolging moge dienen, met name door het bureau van de Europese Commissie.

Kosten en baten

Van de voorgenomen maatregelen is uitsluitend het effect op het nationale produkt nagegaan. De stimulering van het afvloeiingstempo kan leiden tot baten in zoverre de extra vrijkomende arbeid in andere sectoren (eventueel na omscholing) productief werkzaam kan zijn. Hiertegenover staan de kosten voortvloeiend uit de investeringen, die in de landbouw noodzakelijk zijn om het productie-apparaat doelmatig te reorganiseren. Hierbij is aangenomen dat deze substitutie van de extra afgevoelde arbeid door kapitaal geen invloed heeft op de omvang van de agrarische productie.

De selectieve grondpolitiek, gegeven een bepaalde versnelling van de bedrijfsbeëindiging, beïnvloedt het nationale produkt op twee wijzen. De noodzakelijke aanpassings-investeringen in gebouwen en werktuigen zullen voor de landbouw als geheel waarschijnlijk groter zijn bij stimulering van een forse oppervlaktevergroting van de bevoorrechte ontwikkelingsbedrijven, dan bij een spontane verdeling van de (gegeven hoeveelheid) grond. In het laatste geval zal de grond in kleinere porties toevloeien naar een groter aantal bedrijven, die gemiddeld minder in oppervlakte kunnen groeien, maar daarom ook in veel mindere mate duurzame kapitaalgoederen vervroegd behoeven te vervangen. Economisch gezien is reservering van de grond voor de vorming van optimale één- of tweemansbedrijven slechts verantwoord, wanneer de extra kosten uit hoofde van de extra investeringen meer dan goed gemaakt worden door bezuinigingen in het gebruik van andere produktiemiddelen, als gevolg van de bereikte efficiency-verhoging in de agrarische bedrijfstak.

De te verlenen subsidies, zowel bij bedrijfsbeëindiging als bij bedrijfsontwikkeling, kunnen in de kosten-baten-analyse buiten beschouwing blijven, ook al zijn zij in de gedachtengang van de Europese Commissie noodzakelijk om de gewenste structuurveranderingen uit te lokken. Deze subsidies dragen immers het karakter van inkomens-overdrachten, waarvan wordt aangenomen dat zij geen invloed hebben op het nationale produkt.

De Europese Commissie heeft de consequenties van haar voorstellen voor de overheidsuitgaven in de eerstkomende vijf jaar begroot. Het bezwaar is dat zij volstaat met deze raming van de lasten voor het budget, hoe onmisbaar die ook is voor de besluitvorming. In de eerste plaats behoort

Tabel 1.

Prognose van de bedrijfsgrootteverdeling in 1980 bij verschillende beleidsalternatieven (aantal weidebedrijven)

	Aantal weidebedrijven in 1968	Zonder selectief grondbeleid			Selectief grondbeleid bij versnelling tot - 5% a)	
		spontaan -4%	versneld -5%	versneld -6%	„één-mans-bedrijf” D	„tweemans-bedrijf” E
		A	B	C		
< 5 ha	5.680	350	150	100	150	150
5-10 ha	13.490	2.800	1.700	800	1.700	1.700
10-15 ha	14.300	6.650	4.650	3.200	3.920	4.880
15-20 ha	10.780	7.000	5.900	4.100	1.650	6.950
20-30 ha	9.525	10.150	9.300	8.200	18.210	5.530
30-40 ha	2.460	4.550	4.800	5.200	3.780	1.140
40-50 ha	860	1.925	2.330	2.700	1.590	8.650
> 50 ha	285	1.575	2.170	3.000	1.000	1.000
Totaal	57.380	35.000	31.000	27.300	32.000	30.000

a) Hierbij is aangenomen, dat het gevoerde grondbeleid invloed heeft op de ontwikkeling van het aantal bedrijven.

toch de doelmatigheid van de voorgenomen economisch-politieke maatregelen te worden getoetst.

Methode en uitgangspunten

Zowel voor het afvloeiingstempo als voor het bedrijfsvergrotingsproces (gegeven de vermindering van het aantal grondgebruikers) is, ter bepaling van de doelmatigheid van het voorgestelde beleid, een vergelijking gemaakt tussen de spontane ontwikkeling en de door maatregelen geïnduceerde ontwikkeling. Voor beide elementen van het agrarische aanpassingsproces is nagegaan tot welke extra kosten (ten gevolge van extra investeringen) de betrokken regeling leidt en welke extra baten hiervan voor de nationale economie zijn te verwachten in de vorm van extra vrijgemaakte, alternatief aanwendbare arbeid en eventuele andere produktiemiddelen.

De calculaties steunen in belangrijke mate op bij het Landbouw-Economisch Instituut aanwezige gegevens en inzichten omtrent de economie van de Nederlandse weidebedrijven⁵. Bij de uitvoering zijn verschillende medewerkers van het LEI betrokken geweest⁶.

De volgende reeks van uitgangspunten en veronderstellingen vormt de grondslag voor de berekening van de kosten en baten.

1. Bedrijfsgroottestructuur in 1980 (zie tabel 1)

Er is een prognose gemaakt van het aantal weidebedrijven per oppervlakteklasse in 1980 bij de volgende vijf alternatieven met betrekking tot het in de periode 1970 tot 1980 te voeren structuurbeleid:

⁴ Zie bijlagen bij het advies van de Commissie voor Internationale Sociaal-Economische aangelegenheden van de Sociaal-Economische Raad, vastgesteld op 26 maart 1971, inzake de voorstellen van 5 mei 1970 en 15 februari 1971 van de Europese Commissie betreffende de landbouwhervorming.

⁵ Zie bijv. Drs. L. B. van der Giessen: „Inkomensmogelijkheden voor het weidebedrijf”, rapport 3. 13, LEI, Den Haag 1970; idem: „Inkomenspositie en bestaansmogelijkheden van weidebedrijven”, rapport 3. 21, LEI, Den Haag 1971.

⁶ De auteurs zijn dank verschuldigd aan Drs. N. van Antwerpen, Drs. J. Breedveld, Drs. L. B. van der Giessen en Ir. L. Prompers.

Alternatieven ten aanzien van het tempo van bedrijfsbeëindiging:

A — „Spontane” ontwikkeling, d.w.z. geen uitvoering van de EEG-regeling voor landbouwers die hun bedrijf staken, maar wel continuering van de bestaande nationale bedrijfsbeëindigings-regeling (Ontwikkelings- en Saneringsfonds); op grond van de ontwikkelingen in recente jaren is een vermindering van het aantal weidebedrijven te verwachten van 4% per jaar.

B — Vervanging (c.q. aanvulling) van de nationale regeling door de voorgestelde EEG-maatregel; ten opzichte van alternatief A zal hiervan een versnellend effect uitgaan op de vermindering van het aantal bedrijven van naar schatting 1% per jaar, zodat een afvloeiingstempo wordt bereikt van 5% per jaar. Volgens onze ramingen zijn de door de Europese Commissie voorgestelde maatregelen dus niet toereikend om de doelstelling van het plan-Mansholt — halvering van de agrarische beroepsbevolking in 10 jaar tijd — te realiseren. Om dat te bereiken zou het aantal bedrijven namelijk met meer dan 6% per jaar moeten afnemen.

C — Invoering van zodanig sterke prikkels tot bedrijfsbeëindiging (in het midden latend welke dit zouden moeten zijn), dat per jaar 6% van het aantal bedrijven verdwijnt; dit alternatief wordt berekend om de reële kosten en baten van de doelstelling van het plan-Mansholt dichter te benaderen.

Alternatieven ten aanzien van de grondpolitiek:

D — Als alternatief B (afvloeiing bedrijven 5% per jaar), maar met reservering van de grond die via de Brusselse regeling manipuleerbaar wordt (geraamd op ca. 90.000 ha) voor te vormen optimale eenmansbedrijven⁷ in de grootteklasse 20-30 ha.

E — Als alternatief B, maar met reservering van de beschikbare grond voor te vormen optimale tweemansbedrijven⁷ in de grootteklasse 40-50 ha.

In de alternatieven D en E, waar de vrijkomende grond wordt toegewezen aan hetzij eenmans- hetzij tweemansbedrijven, is rekening gehouden met een specifieke invloed van de selectieve grondpolitiek op de ontwikkeling van het aantal bedrijven. In alternatief D wordt aangenomen dat door de groeiakansen voor bedrijven in de klassen beneden 20 ha de afvloeiing enigszins geremd is; in alternatief E, met een bevoordeling van de bedrijven in de grootteklasse 20 tot 40 ha, zullen de kleinere bedrijven juist in hun groei belemmerd worden en dientengevolge relatief sneller verdwijnen.

2. Extra investeringen (de kosten)

Aangenomen is dat voor de vorming van moderne doelmatige eenmans- en tweemansbedrijven (alternatieven D en E) in het algemeen nieuwe gebouwen moeten worden gesticht. Bij „spontane” vergroting zal het bestaande gebouw nog in vele gevallen door verbetering en uitbreiding worden aangepast. In het eerste geval zijn de extra investeringen gesteld op respectievelijk f. 1.700 en f. 1.500 per melkkoe. In het tweede geval op f. 750 per melkkoe.

Extra investeringen in machines en werktuigen bij bedrijfsvergroting zijn geraamd op een bedrag van f. 1.150 à f. 2.500 per extra ha (variërend naar de „sprong” in bedrijfsoppervlakte).

Aangenomen is voorts dat ook een versnelling van cultuurtechnische investeringen nodig zal zijn ter grootte van f. 500 in de alternatieven B en D, f. 1.000 in alternatief C en f. 750 per ha in alternatief E voor 40% van het areaal (waarvoor nl. momenteel nog geen ruilverkaveling in voorbereiding of in uitvoering is).

Uitgaande van de verschillen in bezetting van de opper-

vlakteklassen in tabel I kan worden berekend welke extra-investeringen in gebouwen, machines en cultuurtechnische werken moeten worden gedaan in de alternatieven B en C t.o.v. A en de alternatieven D en E t.o.v. B. Hiervan zijn de gemiddelde jaarlijkse extra kosten van afschrijving en onderhoud afgeleid (gebouwen en cultuurtechnische werken 5%, machines en werktuigen 20%). De toekomstige kosten zijn gedisconteerd tegen 4%, evenals de gemiddelde extra vermogensbehoefte.

3. De baten

Tegenover de onder 2 omschreven transformatiekosten om respectievelijk de situaties B en C t.o.v. A en de situaties D en E t.o.v. situatie B te bereiken, staan de eventuele verschillen in efficiency van de produktie in de te vergelijken situaties. Deze verschillen kunnen liggen in de sfeer van de arbeidsinput (zowel op de landbouwbedrijven zelf als in loonwerkbedrijven), van het gebruik van non-factor-inputs en van de omvang van de output. Ten aanzien van de twee laatstgenoemde factoren is aangenomen dat de vijf alternatieve situaties niet van elkaar verschillen; veebezetting per ha, melkgift per koe, veevoer-, stikstof- en andere non-factorkosten per koe zijn in de alternatieve bedrijfsgroottestructuren dus gelijk. De berekende baten liggen daarom uitsluitend in het vlak van de arbeid. Zij kunnen zich openbaren in veranderingen van zowel het benodigde aantal arbeidskrachten als van het aantal arbeidsuren per arbeidskracht. Een arbeidstijdverkorting is niet gewaardeerd, maar wel in de vorm van „welzijns-effect” pro memoria opgevoerd. Bij de bepaling van de verschillen in het aantal benodigde arbeidskrachten is rekening gehouden met een voortgaande daling van de gemiddelde arbeidsbezetting per bedrijf in de loop van de jaren 70.

Of vrijkomende arbeidskrachten als een bate kunnen worden opgevoerd is afhankelijk van enerzijds de beschikbaarheid van niet-agrarische werkgelegenheid, anderzijds van de bereidheid en geschiktheid van de afgevoelde arbeidskrachten om (eventueel na omscholing) een niet-agrarisch beroep te aanvaarden. Wij hebben aangenomen dat eerstgenoemde voorwaarde in Nederland is vervuld. Bij de waardering van vrijgekomen arbeidskrachten heeft dus alleen de tweede factor een beperkende rol gespeeld.

Op grond van de te verwachten leeftijdsopbouw van de bedrijfshoofden die bij een versnelde bedrijfsbeëindiging van 4 naar 5% per jaar de landbouw extra verlaten, is hun arbeid voor 50% alternatief aanwendbaar verondersteld. De bedrijfshoofden die bij een verdere versnelling van 5 naar 6% per jaar de landbouw verlaten, zullen gemiddeld jonger zijn; voor hun arbeid is een activiteitspercentage van 75 aangehouden. Voor loonarbeiders en medewerkende gezinsleden is aangenomen dat zij voor 100% in niet-agrarische beroepen zullen kunnen werken. Wel is in al deze gevallen gerekend met een time-lag van twee jaar tussen moment van uittreden en realisering van de bate. Eventuele kosten van omscholing zijn verwaarloosd.

De toekomstige baten zijn gedisconteerd tegen 4%. Voor

⁷ Onder optimale bedrijven worden verstaan bedrijven met een arbeidsbezetting van een resp. twee man en met een zodanige oppervlakte, dat daarop bij toepassing van de moderne landbouwtechniek het ondernemersinkomen maximaal is. Deze optimale oppervlakte is door middel van programmeringen bepaald. Zie de studies vermeld in voetnoot 5.

de factor arbeid is rekening gehouden met een reële prijsstijging van 3% per jaar.

4. De ontwikkeling na 1980

Aangenomen is dat ook na 1980 het aantal weidebedrijven aanzienlijk zal verminderen. Tijdstip en tempo van de vermindering van het aantal bedrijven zullen echter voor de te vergelijken situaties verschillen vertonen. Ten behoeve van de berekeningen moesten op dit punt verschillende veronderstellingen worden gemaakt⁸.

De resultaten

De resultaten van de uitgevoerde berekeningen zijn vermeld in tabel 2. Hieruit blijkt dat de baten voor de volkshuishouding van een versnelling der vermindering van het aantal weidebedrijven van 4% per jaar tot 5% per jaar (alternatief B) de kosten in redelijke mate dekken; het reële rendement van het extra benodigde vermogen belooft ca. 6%. Een verdere versnelling van de vermindering van het aantal bedrijven tot 6% per jaar (alternatief C) blijkt minder aantrekkelijk te zijn. De extra afvloeiing van 1% per jaar (alternatief C t.o.v. alternatief B) doet weliswaar de baten sterk toenemen, maar de investeringen stijgen meer dan evenredig. Dit is een gevolg van het feit, dat de overblijvende bedrijven gemiddeld een grotere oppervlakte-toeneming ondergaan en in verband hiermee hun gebouwen- en werktuigenbestand meer moeten aanpassen. Per saldo is het rendement van de extra vermogensbehoefte dan ook aanmerkelijk lager dan van alternatief B.

Soortgelijke berekeningen zijn ook uitgevoerd voor uitsluitend de weidebedrijven in Friesland, die gemiddeld groter zijn dan in overig Nederland. Een extra versnelling van de vermindering van het aantal bedrijven blijkt hier nog onvoordeliger uit te vallen, omdat de toeneming van de baten naar verhouding slechts gering is. Door de relatief gunstige bedrijfsgroottestructuur is namelijk het aantal vrij te maken arbeidskrachten minder groot. Hieruit blijkt dat de regionale uitgangssituatie van grote invloed is op de economie van de structuurmaatregelen.

Een selectief grondbeleid, dat de vrijgekomen grond reserveert voor het vormen van optimale éénmans- en/of tweemansbedrijven, blijkt volgens onze calculaties voor de volkshuishouding meer kosten dan baten met zich mee te brengen. Het rendement van de extra vermogensbehoefte is negatief en wordt ongunstiger naarmate de oppervlakte-sprong die men de ontwikkelingsbedrijven wil laten maken groter is en het aantal aldus geholpen bedrijven dienovereenkomstig kleiner.

Het is duidelijk dat bij berekeningen als deze, vanwege de vele veronderstellingen en ramingen die eraan ten grondslag liggen, met grote onzekerheidsmarges rekening moet worden gehouden. In de cijfers van tabel 2 komen deze niet tot uitdrukking.

Om een globale indicatie te hebben van de invloed van deze onzekerheid op de uitkomsten, is het rendement van het extra benodigde vermogen berekend indien de baten respectievelijk de kosten 25% hoger of lager zouden zijn:

— *Versnelling tot 5%.* Indien de baten 25% hoger of lager liggen dan berekend, bedraagt het rendement van alternatief B t.o.v. A 10% respectievelijk 2%. Wanneer de kosten 25% hoger of lager zijn, is het rendement 3% respectievelijk 11%.

— *Selectief grondbeleid.* Bij een selectief grondbeleid, dat

Tabel 2.

Gemiddelde vermogensbehoefte, kosten, baten en rendement bij een versnelling van de bedrijfsbeëindiging, al dan niet gecombineerd met een selectief grondbeleid (in f. mln.)

	Versnelling zonder selectief grondbeleid		Selectief grondbeleid „éénmans-„tweemans-„bedrijf”	
	B t.o.v. A	C t.o.v. B	D t.o.v. B	E t.o.v. B
a. Gemiddelde extra vermogensbehoefte	77,8	131,4	61,5	158,8
b. Gemiddelde jaarlijkse extra kosten (exclusief rente)	6,7	13,1	10,4	16,1
c. Gemiddelde jaarlijkse extra baten	11,4	16,8	9,8	2,2
(P.M. arbeidstijdverkortings- in % arbeids- jaren)	(0,7%)		(1,2%)	(0,5%)
d. Saldo extra baten en extra kosten	4,7	3,7	-0,6	-13,9
e. Rendement (d in % van a)	6,0%	2,8%	-1,0%	-8,7%

is gericht op de vorming van tweemansbedrijven (alternatief E) blijven ook bij de genoemde onzekerheidsmarges de kosten (exclusief rente) hoger dan de baten. Bij een beleid gericht op de vorming van moderne, doelmatige eenmansbedrijven (alternatief D) wordt alleen een positief rendement bereikt in het geval de baten 25% hoger zijn (nl. 3%), of de kosten 25% lager liggen (nl. 4%).

Voorzichtige conclusies

In verband met de vele onzekerheden die de berekeningen kenmerken, kunnen slechts enige voorzichtige conclusies worden geformuleerd.

Een beperkte versnelling van de vermindering van het aantal Nederlandse weidebedrijven zal waarschijnlijk een positieve bijdrage kunnen leveren tot het nationale produkt; de te bereiken baten in de vorm van de extra uit de landbouw vrijgemaakte, alternatief aanwendbare arbeid wegen, naar het zich laat aanzien, op tegen de kosten uit hoofde van de versnelling der aanpassingsinvesteringen op de bedrijven die blijven.

Bij verdere opvoering van het tempo van bedrijfsbeëindiging wordt de balans tussen baten en kosten ongunstiger omdat de laatste meer toenemen dan de eerste.

Regionaal kunnen de resultaten bij eenzelfde dalings-tempo overigens aanzienlijk uiteenlopen, afhankelijk van de man/landverhouding in de uitgangssituatie. Is die relatief gunstig — zoals bijv. op de weidebedrijven in Friesland — dan worden de te bereiken baten eerder door de kosten overtroffen. Dit accentueert de noodzaak van een regionale aanpak van het structuurbeleid.

Het rendement van een selectieve grondpolitiek, in aanvulling op een beleid gericht op versnelling van de afvloeiing van het aantal grondgebruikers, is volgens de berekeningen zeer gering tot negatief. Een spontane verdeling van de

⁸ In de eerste plaats is verondersteld dat het effect van de versnelling (extra kosten, extra baten) in 1990 nog een kwart zal zijn van dat in 1980 en in 2000 geheel zal zijn verdwenen. Het effect van een selectief grondbeleid zal, zo is aangenomen, in 2010 volledig zijn weggeëbd. Voor alternatief D (éénmansbedrijven) is aangenomen dat het effect in 1990 tot de helft van 1980 zal zijn verminderd om daarna weer toe te nemen tot 2000. In dat jaar zal het effect 50% groter zijn dan in 1990. In het beleidsalternatief E blijft het effect tussen 1980 en 1990 onveranderd om daarna in 20 jaar tijd geleidelijk te verdwijnen.

Op weg naar een optimale gezondheidszorg (I)

Over de toepassing van economische beslissingsmodellen op het terrein van de gezondheidszorg

DRS. J. B. OPSCHOOR*

Inleiding

De kosten van de gezondheidszorg hebben de laatste jaren de neiging sterk te stijgen. Dit is wellicht een van de redenen waarom het onderwerp gezondheidszorg hoe langer hoe meer belangstelling geniet, ook van de zijde van economen.

Uitgaven aan gezondheidszorg kunnen uitgaven betreffen van individuele „consumenten”, maar ook uitgaven vanuit een meer institutionele hoek. Voor de toenemende belangstelling met betrekking tot ook deze laatste categorie uitgaven zijn wel argumenten aan te voeren:

- er is opgemerkt¹, dat het marktmechanisme wel eens niet, of slecht, in staat zou zijn de allocatie te regelen vanwege de aanwezigheid van marktimperfecties².
- de betreffende instanties kunnen van een doelstellingsfunctie uitgaan die afwijkt van die, welke via de markt (ook als deze perfect zou werken) tot uitdrukking komt („merit”-argument).

Een en ander leidt ertoe, dat er in de laatste jaren meer belangstelling is gekomen voor de toepassing van economische beslissingsmodellen op het terrein van de gezondheidszorg, met name ook voor de meer partiële benaderingen, zoals cost-benefit-analyse en de toepassing van programmeringsmodellen.

In dit en een volgend artikel zal worden geprobeerd van de toepassing van deze partiële modellen en enkele meer

theoretische beschouwingen daarover een overzicht te geven. Er zal niet primair gekeken worden naar beschrij-

* De schrijver was tot voor kort verbonden aan het Instituut voor Economisch Onderzoek aan de Nederlandse Economische Hogeschool te Rotterdam. Thans participeert hij in een onderzoek op het gebied van milieuvraagstukken aan de Vrije Universiteit te Amsterdam, waarbij door hem o.a. naar toepassing van de hier besproken methodieken wordt gestreefd. Uiteraard onder de gebruikelijke voorbehouden ten aanzien van de verantwoordelijkheid voor de inhoud van dit stuk, enz., wil de auteur gaarne zijn dank betuigen aan Prof. Dr. H. Booij voor de vele waardevolle opmerkingen die hij bij eerdere versies van dit artikel heeft gemaakt.

¹ Zie K. J. Arrow: *Uncertainty and the Welfare Economics of Medical Care*, in „*American Economic Review*”, vol. 53, 1963; R. Barlow: *The Economic Effects of Malaria Eradication*, in „*American Economic Review*”, 1967.

² J. Wiseman (*Cost-Benefit-Analysis and Health Service Policy*, in „*Scottish Journal of Political Economy*”, 1963) schijnt overigens aan de hier bedoelde imperfecties minder zwaar te tillen dan Arrow, a.w.

vrijkomende grond over de blijvers lijkt dus uit economisch gezichtspunt een betere politiek, althans voor wat betreft de Nederlandse weidebedrijven.

Slotbeschouwing

Bovenstaande analyse behandelt de agrarische structuurpolitiek niet uitputtend. Doeleinden en instrumenten van dat beleid zijn breder en veelzijdiger dan de hier besproken structuurmaatregelen, waarover in EEG-verband in beginsel overeenstemming is bereikt.

De voorgestelde maatregelen zijn voorts uitsluitend beoordeeld op hun economische gevolgen voor de volkshuishouding als geheel. Een behandeling vanuit andere gezichtspunten, zoals de budgettaire, sociale en inkomensverdelingsaspecten, is doelbewust achterwege gelaten. Aan deze aspecten is zowel bij de presentatie van de voorstellen als bij de beoordeling daarvan, o.m. in dit blad, reeds in meer

of mindere mate aandacht geschonken. Een gekwantificeerde macro-economische beoordeling ontbrak evenwel hoewel zo'n toets toch een eerste vereiste lijkt voor een politiek, die een doelmatiger verdeling van de produktiefactoren tussen de landbouw en de overige sectoren van de economie beoogt te bevorderen. Bij de praktische uitvoering stuit men overigens op tal van moeilijkheden vanwege onvoldoende gegevens. Deze open plekken moeten door ramingen en veronderstellingen worden gevuld. De betekenis van de hierboven beschreven kosten-baten-analyse ligt o.i. daarom niet in de eerste plaats in de bereikte conclusies. Het gaat er ons vooral om de aandacht te vestigen op deze calculatiemethode als hulpmiddel bij de keuze tussen beleidsalternatieven in de landbouwpolitiek op langere termijn.

J. de Hoogh
J. H. Post

vingen van de gezondheids„sector” of gedeelten daarvan³, hoewel deze uiteraard een meer of minder impliciete plaats hebben in de door ons te beschrijven modellen. Wij associëren aan bepaalde inputs in het gezondheidssysteem bepaalde outputs; met wat daar tussen ligt — de „throughput” — zullen wij ons in principe niet bezighouden.

Veel van de moeilijkheden, die toepassing van partiële beslissingsmodellen op het terrein van de gezondheidszorg met zich meebrengt, vallen te herleiden tot moeilijkheden waaraan de betreffende techniek in het algemeen lijdt. In zulke gevallen zal van het probleem hooguit melding worden gemaakt; studies over de technieken als zodanig zijn er reeds vele.

Er zal naar worden gestreefd, juist die punten naar voren te halen, die specifiek met toepassing op het onderhavige terrein verbonden zijn. Deze punten liggen vooral in de sfeer van de „baten”, de doelstellingen.

Enkele begrippen⁴

We bespreken een aantal mogelijke procedures t.b.v. het nemen van beslissingen in de keuze tussen verschillende projecten. Voorbeelden van zulke projecten zijn: een algemeen bevolkingsonderzoek naar tbc, aanschaf van nier-spoelinstallaties, bouw van een nieuw ziekenhuis, fluoridering van drinkwater enz.

Deze projecten hebben alle verschillende *inputs* die kosten veroorzaken en *outputs*. Een project is werkzaam in een bepaalde *omgeving*, die t.a.v. de inputs of de mate waarin outputs kunnen worden gerealiseerd restricties kan opleggen. Vaak levert een bepaald project baten op in meer dan één richting. We kunnen dan beter spreken van de „*output-vector*”.

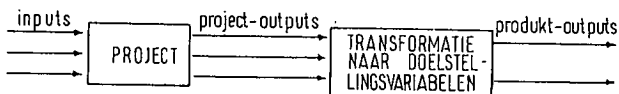
In feite interesseert ons niet in eerste instantie de output-vector van een project maar de mate waarin deze in staat is, meer globale doelstellingen te realiseren: het gaat ons niet om het aantal vaccinaties dat in een bepaald project zal worden verricht, maar wel om bijv. de mate waarin die vaccinaties bepaalde ziektes voorkomen.

Sommige onderscheiden in dit verband: *project-output* en *produkt-output* (zie figuur 1). Onder project-output verstaat men dan wat men kan zien als de „directe” uitkomsten van een proces, in bovenstaand voorbeeld: het aantal vaccinaties. De produkt-output is de uitkomst van het project, vertaald in (meer globale) doelstellingen: het aantal voorkomen ziektegevallen bijvoorbeeld, of de effecten van een project op het nationale inkomen. De relatie tussen project-output en de inputs wordt aangeduid als de „*efficiency*” van een project; de relatie tussen produkt-output en inputs worden aangeduid als de „*effectiveness*” van een project. De mate waarin een project in de diverse mogelijke richtingen effectief is, wordt aangeduid als de „*effectiveness-vector*”.

Wanneer het gaat om de beoordeling van de gewenstheid van geïsoleerde projecten, wordt sinds geruime tijd gebruik gemaakt van de zogenaamde cost-benefit-analyse. Prest en Turvey⁵ omschrijven deze analyse als volgt:

„Cost-benefit analysis is a practical way of assessing the desirability of projects, where it is important to take a long view (in the sense of looking at repercussions in the . . . future) and a wide view (in the sense of allowing for side-effects . . .), i.e. it implies the enumeration and evaluation of all the relevant costs and benefits (blz. 155) . . . The formulation which as a description, best covers most cost-benefit analyses examined in the literature we are surveying is as follows: the aim is to maximize the present

Figuur 1. De relatie tussen inputs en produkt-outputs.

value of all benefits less that of all costs, subject to specific constraints” (blz. 158).

Veelal pleegt men alleen die baten te beschouwen, die in geld uitdrukbaar zijn, en de andere effecten van een project, of andere aspecten van de output daarvan in zoverre te verwaarlozen, dat ze hooguit als pro-memorieposten worden vermeld.

Cost-effectiveness-analyse is een benadering, waarbij expliciet wordt gestreefd naar het in de calculaties (en daarmee in de uiteindelijke keuze) betrekken van ook andere dan alleen de in geld waardebare outputs of aspecten van de outputs van een project⁶.

Sommige auteurs spreken van *cost-effectiveness-analyse*, wanneer de output van een project niet in geld wordt uitgedrukt, maar bijvoorbeeld in het aantal voorkomen ziekte-dagen (omdat bijv. de schakel tussen deze output en meer „economische” grootheden niet duidelijk is). Anderen beperken de betekenis van het begrip *cost-effectiveness-analyse* tot het geval waarin wordt gestreefd naar het minimaliseren van de kosten bij een gegeven (niet in geld uitgedrukte) output. Tenslotte zijn er ook auteurs die een ruimere formulering hanteren, waarbij het mogelijk is dat projecten verschillende outputs leveren, eventueel in verschillende omvang. Een van die outputs kan zijn: de „*economic benefits*”, de baten waarmee in de cost-benefit-analyse reeds werd en wordt gewerkt. De *effectiveness-vector* van een project kan dan bijvoorbeeld bevatten: de mate waarin dat project de gezondheid beïnvloedt (althans een variabele waarmee men deze output tracht te benaderen) en de mate waarin dat project bijdraagt tot een vergroting van het nationale produkt.

³ Zoals o.a. bij M. S. Feldstein: „*Economic Analysis for Health Service Efficiency*”, North Holland Publ. Cy., Amsterdam 1967; idem: *Health Sector Planning in Developing Countries*, in „*Economica*”, mei 1970; Ch. Revelle, F. Feldmann, W. Lynn: *An Optimization Model of Tuberculosis Epidemiology*, in „*Management Science*”, vol. 16, no. 4, 1969.

⁴ De terminologie is o.m. ontleend aan G. Black: „*The Application of Systems Analysis to Government Operations*”: V. Navarro: *Systems Analysis in the Health Field*, in „*Socio-Economic Planning Science*”, vol. 3, oktober 1969; diverse auteurs uit OECD: „*Budgeting, Programme Analysis and Cost-Effectiveness in Educational Planning*”, Parijs 1968.

⁵ A. R. Prest en R. Turvey: *Cost Benefit Analysis, a Survey*, in „*Surveys of Economic Theory*”, McMillan, Londen 1966.

⁶ Zie bijv. W. Gorham: *Some Uses of Quantitative Analysis to Improve the Allocation of Public Funds*, in J. H. P. Paelinck (red.): „*Programming for Europe's Collective Needs*”, North Holland Publ. Cy., Amsterdam 1970; I. R. Hoos: *Systems Analysis as a Technique for Solving Social Problems*, in „*Socio-Economic Planning Science*”, vol. 4, 1970; OECD: „*Budgeting*”, a.w.

Wij zullen het begrip cost-effectiveness-analyse steeds in deze laatste, ruimere betekenis hanteren. Het voordeel van de cost-effectiveness-benadering ligt dan hierin, dat in principe gestreefd wordt naar het expliciet tot uitdrukking brengen van de multi-dimensionaliteit van de produkt-output van een project. Dit voordeel moet echter wel worden gekocht tegen een bepaalde prijs: het is nu veel minder duidelijk of een bepaald project al dan niet moet worden uitgevoerd:

"The decision rests on someones judgment as to whether or not the return is worth the cost... A benefit-cost dollar ratio gave him (= de beslissingnemer) a magic number to work with because presumably any project with a ratio of 1 or larger could at least pay its own way, and anything with a ratio of less than 1 was a loser"⁷.

Een mogelijke doelstellingsfunctie

In een verslag van een aantal project-analyses zegt de schrijfster vrij laconiek: „The first step is to define the objectives of the programs”⁸. Dit is, zoals ook uit het vervolg van het betreffende artikel blijkt, gemakkelijker gezegd dan gedaan. In de eerste plaats is het invullen van de „objectives” een zaak die afhangt van de persoon die de beslissing neemt en het niveau waarop deze genomen wordt: de overheid (de centrale of bijv. een regionale), een specialisten-team, een groep personen die voor hun streek een ziekenhuis willen enz.

In dit stuk wordt als uitgangspunt gekozen dat de beslissing op een zodanig niveau genomen wordt, dat alle effecten van het project binnen de bevoegdheidssfeer van de betrokken beslissingnemer vallen. Laten we voor het gemak maar stellen dat het gaat om beslissingen op het niveau van de centrale overheid⁹ en dat deze ernaar streeft, voor haar beslissingen een of andere welvaartsindex *W* door de gehele maatschappij zo groot mogelijk te doen zijn¹⁰.

De volgende vraag is: welke zijn de determinanten van *W* en hoe ziet die welvaartsfunctie er precies uit. In dit stuk nemen we aan dat het niveau van de gezondheid ook tot deze determinanten behoort, evenals de hoeveelheid goederen die men consumeert en de wijze waarop men zich een inkomen verschafft enz. Men kan de hier genoemde determinanten beschouwen als de dimensies van de produkt-outputs van de projecten (zie vorige paragraaf).

Indien de hier bedoelde welvaartsfunctie dus gespecificeerd zou zijn, zou het in principe mogelijk worden de verschillende produkt-outputs te vertalen in hun effect op *W*, waarmee weer een ééndimensionale maatstaf verkregen zou zijn; de afwegingsprocedure zou gemakkelijker kunnen zijn (zie figuur 2):

Figuur 2. De relatie tussen de produkt-outputs en *W*.

In het ideale geval van volledige informatie zou hierdoor dus een verband gelegd zijn tussen de inputs van een project en het effect van zo'n project op de welvaartsindex *W*.

In het licht van het bovenstaande kan nu ook het onderscheid tussen de twee in de vorige paragraaf genoemde analyses duidelijker worden gemaakt. Stel dat onze welvaartsfunctie twee argumenten bevat, te weten:

a. het niveau van de gezondheid in de samenleving (*Y*); en

b. het niveau van het nationale produkt (*X*).

We bevinden ons in een bepaalde uitgangssituatie, voorgesteld door de oorsprong in figuur 3. Er moet een keuze worden gemaakt tussen vier projecten A, B, C en D, die elk verschillen in hun effect op *X* en op *Y*, maar in alle overige opzichten geheel identiek zijn.

De praktijk van cost-benefit-analyses is, dat alleen baten van het type *X* in beschouwing worden genomen. In dit geval zou dus project B geprefereerd worden. Cost-effectiveness-analyse in engere zin zou alleen naar *Y* kijken, zodat project A er als beste uitkomt. Gaan we uit van een welvaartsfunctie met een ten opzichte van de oorsprong

⁷ W. F. Smith: *Cost-Effectiveness and Cost-Benefit-Analysis for Public Health Programs*, in „Public Health Reports”, vol. 83, no. 11, 1968, blz. 900.

⁸ Drew in M. D. Reagan (red.): „The Administration of Public Policy”, blz. 108.

⁹ Hiermee omzeilen we een aantal problemen m.b.t. de vergelijkbaarheid van doelstellingen en divergenties van doelstellingen binnen de hiërarchie van een systeem. Zie bijv. Navarro, a.w., blz. 48 e.v.

¹⁰ Zie bijv. H. H. Hinrichs, G. M. Taylor (red.): „Program Budgeting and Benefit-Cost-Analysis”, Goodyear Publ. Cy., Californië 1969. Een groot aantal auteurs over Planning Programming Budgeting systemen gaan eveneens van deze gedachtengang uit; de lijstjes determinanten van *W* variëren nogal.

(I.M.)

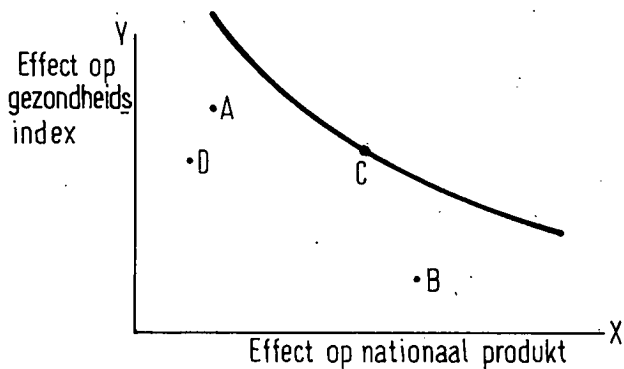

Een snel groeiende bank
Gunstige rentecondities
Balanstotaal f 343.9 miljoen
Grootste bank van Friesland

Friesland Bank

Vestigingen in geheel Friesland
Hoofdkantoor: Zaailand 110 Leeuwarden

Figuur 3.

convex verloop, dan is het zeer wel mogelijk, afhankelijk van het verloop van deze functie, dat C geprefereerd wordt (zie de in figuur 3 aangebrachte indifferentiecurve).

Dit laatste geval zou in overeenstemming zijn met de cost-effectiveness-analyse in ruimere zin, aangevuld dus met een set gewichten die een directe keuze mogelijk maakt. Is dit niet het geval, dan zou cost-effectiveness-analyse tenminste de effectiveness-vectoren opleveren zoals die uit figuur 3 blijken.

Zolang W alleen afhankelijk wordt gedacht van X en van Y, is wel duidelijk, dat project D niet relevant is; dit project wordt in alle opzichten door A gedomineerd. Stel echter, dat er nog een derde variabele, Z, zou worden geïntroduceerd (beslissingen hierover kunnen niet vanuit de economische wetenschap worden genomen) dan is het denkbaar dat D weer een reëel alternatief wordt.

De samenhangen tussen de inputs en W

Aan de hand van de in de figuren 1 t/m 3 geschetste samenhang tussen de inputs enerzijds en W anderzijds, kunnen we enkele probleemgebieden onderscheiden. We zullen proberen aan de hand van voorbeelden op het terrein van de gezondheidszorg deze probleemgebieden wat nader te bezien. Achtereenvolgens zullen we stilstaan bij:

- de relatie tussen inputs en project-outputs,
- de input-(project)output-relatie in samenhang met de „environment” van een project,
- de transformatie van project-output naar produkt-output,
- de relatie effectiveness-welvaart.

Ad a. Diverse samenhangen op medisch/biologisch terrein zijn momenteel nog onvoldoende bekend om op de hier noodzakelijke wijze te worden gekwantificeerd¹¹. Als voorbeeld kan gelden: de relatie tussen bestrijding van bepaalde soorten luchtverontreiniging en een daling van het aantal longaanandoeningen.

Maar zelfs al zijn bepaalde relaties voldoende bekend en al kunnen ze worden gekwantificeerd, dan nog rijst de vraag in hoeverre deze kennis extrapoleerbaar is; in hoeverre men deze relaties in de tijd als constant mag veronderstellen. Gewinning bijvoorbeeld kan met zich meebrengen dat bij eenzelfde blootstelling aan bepaalde verdelingsmiddelen bepaalde overbrengers van ziektes resistent worden. Dit beïnvloedt uiteraard de bestrijdingsmogelijkheden.

Ad b. De input-output-relatie geldt in een bepaalde omgeving. Men zou de omgeving van een systeem ook als een

soort input kunnen zien, die er in vele gevallen wellicht ongewijzigd weer zal uitkomen. In sommige gevallen echter, en naar men thans meent: in veel meer gevallen dan men vroeger placht aan te nemen, zal er wel degelijk een invloed van het project uitgaan¹². Dit betekent voor lange-termijn-analyses, dat men voor die variabelen, die door het proces zelf niet worden beïnvloed, exogene voorspellingen gedaan moeten worden. Voorbeelden kunnen zijn: relaties tussen gezondheidsniveau en opleidingsniveau¹³. Men kan ook denken aan maatregelen buiten de feitelijke gezondheids-sfeer die echter wel belangrijke baten op dit gebied opleveren: verkeersbeveiligingsmaatregelen. Voor die variabelen, die in feite wel door het proces worden beïnvloed en die men dus als endoegen kan zien, dient de relatie met het betreffende proces te worden vastgesteld.

Van verschillende zijden wordt opgemerkt, dat de invloed van wat men zou kunnen noemen: de „institutionele setting” op de mate waarin een bepaald systeem een bepaalde output heeft, ook bij verschillende processen op het gebied van de gezondheidszorg zou kunnen worden onderkend¹⁴.

De huidige discussie over de geneeskundige verzorging aan de „eerste lijn”, de huisartsenzorg, kan als voorbeeld worden genoemd: men probeert bijvoorbeeld de relatie tussen de efficiency van deze verzorging en de wijze van organisatie (groeps- of individuele praktijk) op te sporen. De betrekkingen tussen specialisten en ziekenhuizen kunnen op verschillende wijzen worden georganiseerd. In Nederland heeft men nog steeds voor een bepaalde categorie mensen de „markt” als regulator op het gebied van de vraag naar gezondheidszorg buiten werking gesteld. Ook deze institutie is, althans op onderdelen, weer in discussie¹⁵.

Zou men voor de projectie van baten van een bepaald project gebruik maken van historisch materiaal, dan zal men de effecten van mogelijke institutionele veranderingen dus moeten schatten.

Ad c. Om op een zinvolle wijze van project-outputs naar produkt-outputs te komen, zouden we idealiter bekend moeten zijn met, respectievelijk afspraken gemaakt moeten hebben over de determinanten van de welvaartsindex W, die we aan het maximaliseren zijn. De bedoeling is dat,

¹¹ W. Gorham, a.w., blz. 139-141; A. H. Packer: *Applying Cost-Effectiveness Concepts to the Community Health System*, in „*Operation Research*”, 1968, blz. 233.

¹² Zie o.a. Wiseman, a.w., blz. 135-141.

¹³ Wiseman, a.w., blz. 130-135; Hinrichs en Taylor, a.w., blz. 85.

¹⁴ Wiseman, a.w., blz. 144-145; E. Rahner: „*Kosten- und Ertragsanalyse im Gesundheitswesen*”, Universität des Saarlandes, 1965.

¹⁵ *De effecten van het buiten werking stellen van de markt zijn nog niet volledig bekend. Enerzijds zijn er auteurs, die menen dat als gevolg van de afwezigheid van een prijs het verbruik zal toenemen; anderzijds blijken er indicaties te zijn op grond waarvan dit ontkend zou kunnen worden (het „Algemeen Dagblad” van 5 september 1970 maakt melding van een niet gepubliceerd onderzoek, waaruit werd geconcludeerd: „Het is niet waar dat de ziekenfondspatiënt meer naar de dokter en de tandarts loopt en meer medicijnen gebruikt dan een particulier patiënt”).*

wanneer wij mogen uitgaan van de aanwezigheid van een „gezondheidsindex”¹⁶, nog moet worden vastgesteld in welke mate de baten die een project heeft opgeleverd, bijv. een X-aantal minder tbc-gevallen, ook de gezondheidsindex doen stijgen.

Daarnaast ligt het voor de hand dat in vele gevallen een project ook baten oplevert die min of meer direct ook in een vergroting van de produktie zijn uit te drukken: zoveel minder gevallen van ziekte y betekent onder meer zoveel minder dagen ziekteverzuim, en daarmee zoveel meer produktie. Het is ten aanzien van dit punt met name, dat een gebrek aan feitelijke gegevens is geconstateerd¹⁷.

Indien men geen historisch cijfermateriaal heeft of onvoldoende simulatiemogelijkheid, dan kan men als laatste redmiddel gebruik maken van zogenaamde „expert opinions”, vaak beter te omschrijven als „educated guesses”. Onder deze omstandigheden is het volgende citaat wel van belang: „Only in cases with a known and quantifiable relationship between input and product output, . . . is it possible to use techniques such as cost-benefit or cost-effectiveness analysis. Otherwise, the usefulness of the technique is conditioned by the validity of the assumptions about this relationship”¹⁸. Het hier aangesneden probleem schijnt zich vooral voor te doen bij analyse van projecten op het gebied van de preventieve gezondheidszorg. Gootjes vermeldt deze factor als een mogelijke reden waarom projecten in de curatieve sfeer ten onrechte een hoge prioriteit krijgen¹⁹.

Ad d. Niet alleen omdat over de determinanten van de welvaart nog zo weinig bekend is, maar ook omdat de afweging daartussen in feite een politieke zaak is, kan men zich afvragen of wij wel kunnen werken met de een of andere functie die ons een grootheid W oplevert. Men kan natuurlijk aan een aantal waarneembare variabelen een set gewichten toekennen waardoor zo'n grootheid te berekenen is, maar het resultaat is in feite ook niet meer dan een berekende grootheid²⁰. Men kan natuurlijk ook tevreden zijn met het geven van de effectiveness-vectoren en het aan de policy-maker overlaten om een beslissing te nemen. Dit is de meer algemene oplossing.

Cost-benefit-analyse

Zoals hierboven reeds is opgemerkt: in het algemeen beschouwt men bij cost-benefit-analyse voor wat betreft de batenzijde alleen de zogenaamde „economic benefits”: de in geld waardeerbare effecten van een project.

Als project-output-variabelen komt men meestal tegen: het aantal voorkomen sterfgevallen, het aantal voorkomen ziekte-dagen, het aantal voorkomen gevallen van invaliditeit (vaak blijft het echter bij de eerste van deze drie). Teneinde een directe vergelijking met de kosten mogelijk te maken, worden deze outputs in geld gewaardeerd. Voor deze transformatie wordt gebruik gemaakt van de maatstaven welke ten grondslag liggen aan de meting van het nationale inkomen. Vanzelfsprekend moet deze transformatie met behulp van schattingen worden benaderd. In dit verband kan men zich afvragen of het wel zo gewenst is, projecten te spiegelen aan deze maatstaven; over dit probleem vindt men in de literatuur veel opmerkingen²¹.

Een vierde project-output die men wel tegenkomt is een toekomstige daling van het beroep op medische resources ten gevolge van een in het heden genomen maatregel²². Dit punt is van speciaal belang bij projecten met een preventief karakter. Een belangrijk effect daarvan zou juist

kunnen zijn: een vermindering van toekomstige curatieve uitgaven. Hierbij kunnen zich twee problemen voordoen:

- Hoe groot is deze daling in feite? Een gered leven nu betekent namelijk weer een toenemend beroep op dezelfde resources later. Het netto effect zal niet eenvoudig te bepalen zijn.

- Hoe moet deze daling worden gewaardeerd? Daar zonder veel overdrijving gesteld kan worden dat in de medische sector vrijwel alle vormen van marktperfectie zich voordoen²³ is het moeilijk om een „juist” prijzenstelsel te vinden.

We willen nu bij een bepaalde cost-benefit-studie wat nader stilstaan, en wel bij die van Rahner²⁴. Rahner probeert tot een evaluatie te komen van een bepaald polio-inentingsproject. In zijn gedachtengang zijn de baten van een project in het algemeen:

- een daling van verliezen door uitvallen van produktiefactoren²⁵,
- een daling van toekomstige uitgaven voor de gezondheid.

¹⁶ Voor een interessante poging daartoe zie Packer, a.w.; een aantal verschillende „klassieke” mogelijkheden wordt vermeld in Navarro, a.w.

¹⁷ Navarro, a.w., blz. 182 e.v.

¹⁸ Navarro, a.w., blz. 182.

¹⁹ P. Gootjes: *De doelmatigheid van bestedingen voor de volksgezondheid*, in „ESB” van 14 augustus 1968; ook in het artikel *Investeren in Gezondheid*, in „Intermediair” van 15 augustus 1969, breekt hij een lans voor meer investeringen in preventieve richting.

²⁰ Zie voor een poging op betrekkelijk partieel terrein D. H. Stimson: *Utility Measuring in Public Health Decision Making*, in „Management Science”, vol. 16, no. 2, 1969.

²¹ Bijv. bij H. E. Klarman: „*The Economics of Health*”, Columbia University Press, New York 1965; Prest en Turvey, a.w. Als voorbeeld van de problemen die dan kunnen ontstaan kan worden genoemd: de waardering van de diensten van huisvrouwen.

²² Prest en Turvey, a.w.; B. A. Weisbrod: „*Economics of Public Health*”, University of Pennsylvania Press, Philadelphia 1961. Hierbij moet vermeld worden het — waarschijnlijk vrij algemeen geaccepteerde — waardeoordeel dat men uitgaven aan gezondheidszorg als „bads” in plaats van als „goods” mag zien, analoog aan het ervaringsfeit dat men niet voor zijn plezier naar de tandarts gaat.

²³ Zie bijv. L. P. de Jong: *Enkele aspecten van de economie van de volksgezondheidszorg*, in „Maandschrift Economie”, januari 1968, blz. 194; Wiseman, a.w., blz. 131.

²⁴ Rahner, a.w.

²⁵ *Uitgaven die geen effect in deze richting sorteren worden als consumptief beschouwd. Dit wil uiteraard niet zeggen dat Rahner ze geen waarde toekent; alleen dat hij ze voor dit probleem buiten beschouwing wenst te laten. Het onderscheid consumptief/investief laat Rahner voor het gemak samenvallen met het onderscheid: komen de baten terecht in de niet-werkende leeftijdsklassen, dan wel in de „produktieve” leeftijdsklassen.*

In zijn polio-inentings-analyse beperkt hij zich tot baten van de eerste categorie. Van een ander — voor vele cost-benefit-analyses zeer groot — probleem, dat van de discontering, maakt Rahner zich ook snel af op grond van de volgende redenering: de netto baten van een project per periode moeten worden vermenigvuldigd met $(1+g)^t$, waarin g de groeivoet van het loon is, en worden gedeeld door $(1+i)^t$, waarin i de maatschappelijke tijdsvoorkoor voorstelt. Rahner veronderstelt $g = i$, zodat er niet verder behoeft te worden gediscoteerd. Een volgende vereenvoudiging is, dat de baten ten gevolge van het voorkomen van langdurige invaliditeit gelijk worden verondersteld aan de baten per voorkomen sterfgeval. Tenslotte worden overige baten buiten beschouwing gelaten.

Een belangrijk punt is de keuze tussen inkomen inclusief of exclusief de consumptieve uitgaven als omrekeningsfactor. In laatste instantie kan men deze kwestie niet met louter economische argumenten afdoen²⁶. Het antwoord hangt af van de vraag of men de (eventueel) overleden persoon wel of niet tot de gemeenschap rekent. Zo ja, dan gaat het tenslotte ook om zijn consumptie, zo nee, dan zal men als bate van het voorkomen van zijn overlijden slechts zijn waarde als productiefactor willen zien. Rahner geeft berekeningen waaruit de kosten en de baten voor beide zienswijzen blijken. Rahners bedoeling is, na te gaan welke betekenis gezondheidsprojecten kunnen hebben in het kader van de doelstelling: streven naar maximale economische groei.

Allereerst wordt het verwachte aantal polio-gevallen in de betreffende periode bepaald, als er niet zou zijn ingeënt. Na aftrek van het feitelijke aantal resulteert een schatting van de aan de inentingscampagne toe te rekenen daling in polio-gevallen. Gebruikmakend van historische cijfers kan men deze „winst” onderverdelen in voorkomen sterfgevallen, voorkomen gevallen van invaliditeit enz. Ook kunnen onderverdelingen naar leeftijdsklassen worden gemaakt op basis van uit het verleden bekende cijfers. Zijn berekening van de contante waarde van de opbrengsten van de polio-inenting, op basis van bovenstaande veronderstellingen, kan door de volgende vergelijking worden weergegeven:

$$W = 2 \cdot \sum n_i \cdot w_i \cdot Y \cdot t_i$$

waarin: W = contante waarde

n_i = aantal voorkomen sterfgevallen in leeftijdsklasse i ,

w_i = 100 — werkloosheidspercentage in leeftijdsklasse i ,

t_i = gemiddeld aantal „productieve” jaren van iemand in leeftijdsklasse i ,

Y = gemiddeld inkomen.

Het volgende overzicht geeft een indruk van de verschillende uitkomsten:

a. totale lasten van het project: DM 33,0 mln.

b. opbrengsten

— als boven omschreven

	„Produktieve leeftijds- klassen”	Idem + kinderen
Voorkomen sterfgevallen	DM 45 mln.	DM 93 mln.
Voorkomen invaliditeit	DM 45 mln.	DM 93 mln.
	<u>DM 90 mln.</u>	<u>DM 186 mln.</u>

opbrengst/kosten: 2,7 5,6

— in de vorm van uitsluitend de loonbelasting van de betreffende individuen (geschat op 8%): DM 14,8 mln.
(= 2 × DM 7,4 mln.)

opbrengst/kosten: 0,44

— in de vorm van „netto-waarde” van individuen:
(12% besparingen + 8% belastingen) DM 37,2 mln.

opbrengst/kosten: 1,1

Natuurlijk is in deze beschouwing een groot aantal zaken buiten beschouwing gebleven²⁷. Om het in Prest en Turvey's terminologie te zeggen: er is weliswaar een „long view” genomen maar zeker niet een „wide view”. Deze constatering geldt — in meerdere of in mindere mate — voor de meeste cost-benefit-analyses op het gebied van de gezondheidszorg: de theorie legt min of meer op, dat er naar in geld uitgedrukte baten wordt gezocht; men kan zich een aantal relaties tussen project-outputs en bijv. inkomen indenken, maar voor praktische verwerking van deze theorie is het nog te vroeg: de kennis, nodig om alles te kwantificeren wat we willen, ontbreekt.

J. B. Opschoor

²⁶ Zie o.a. Prest en Turvey, a.w., blz. 195; Klarman, a.w., blz. 169.

²⁷ Rahner betreurt dit ook; de moeilijkheid zit volgens hem vaak in het kwantificeren (leed enz.). Overigens blijkt, dat hij toch ook enkele in principe wel kwantificeerbare zaken buiten beschouwing laat.

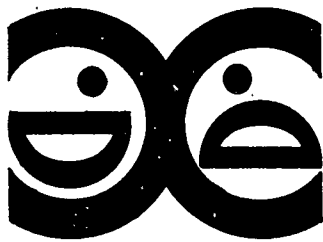
Nijenrode Export Studieweken

Van 9 tot 21 augustus a.s. worden voor de elfde maal de Nijenrode Export Studieweken, in samenwerking met de Centrale Kamer voor Handelsbevordering, georganiseerd. De leiding berust bij de heer F. B. Schweers, oud-directeur Phipis' Electrotechnica.

De Studieweken zijn bestemd voor leidinggevende functionarissen, die in het bijzonder betrokken zijn bij de export.

De formule van het programma is dit jaar enigszins gewijzigd en aangepast aan de ontwikkelingen van de bedrijfskunde. Er wordt meer aandacht geschonken aan de moderne bedrijfsvoering en in het bijzonder aan de „marketing”. Hierbij wordt meer dan vroeger het geval was gebruik gemaakt van instructieve praktijkgevallen.

Inlichtingen en aanmeldingsformulieren zijn te verkrijgen bij het secretariaat van de Nijenrode Export Studieweken, Nijenrode te Breukelen, tel. (03462) 19 44.

Sociologie van de inflatie

De associaties die het woord inflatie oproept, zijn in het algemeen naar. Je denkt aan een ernstige ziekte, een kwaal waar maar moeilijk van af te komen is. Volk en volkshuishouding lijden al jaren aan deze ziekte. Maar niemand schijnt er echt ziek van te worden. Het is net zo als met die andere volksvijand, de woningnood (al 25 jaar de onverbidde alarm-schijf van de nationale politieke top-tien): iedereen heeft het er over, zingt het liedje mee, maar niemand zet de plaat af. Zij die dat zouden willen doen — de honderdduizenden die de woningnood aan den lijve ervaren — hebben de macht niet. Zij die het zouden kunnen doen — iedereen die geen last heeft van de woningnood — zijn kennelijk niet bereid de woningnood hoog te plaatsen op hun politieke-prioriteitenlijst. Omdat de woningnood niet hún probleem is, kan slechts een beroep op de solidariteit met hun in dit opzicht minder bedeelde landgenoten uitkomst bieden. Sociologisch gezien is dat een zwakke basis.

Zo ligt het ook ongeveer met de inflatie. De lieden die daar last van schijnen te hebben — in het algemeen mensen die een nominaal gefixeerd inkomen hebben (en houden) — vormen slechts een kleine en steeds kleinere minderheid van de bevolking. De rest heeft er weinig last van. Hun inkomens stijgen wel mee. Waar zal je je dan nog druk over maken.

Wanneer men jaar na jaar bezorgd doet over inflatie of woningnood, zonder dat er wezenlijk iets wordt opgelost, ontstaat een soort collectieve immuniteit tegen deze woorden. Zij worden betekenisloos, omdat nie-

mand zich er iets van aantrekt of zich er iets bij kan voorstellen. Zij nodigen niet meer uit tot bestrijding via een gemeenschappelijke inspanning. De woorden zijn zelf aan inflatie onderhevig.

Daarop doelde onlangs de president van de Nederlandsche Bank, Zijlstra, toen hij — in operationele termen — opmerkte dat, wanneer wij met de inflatie in de buurt van de 10% zouden komen, alle remmen tegen inflatie zouden zijn versleten. De gewenning heeft dan zulke inflatoire vormen aangenomen, dat nóg meer inflatie op weinig tegenstand behoeft te rekenen.

Vanuit een sociologisch gezichtspunt heeft het optreden van een behoorlijke inflatie goede papieren. Na de oorlog is de welvaartsstijging zo constant geweest, dat reële inkomensstijging een onderdeel is geworden van het verwachtingspatroon van de bevolking. Dat zit er als het ware ingebakken, net als het feit dat je je kinderen op zesjarige leeftijd naar school stuurt. Van die verwachting, die in materiële zin bijna een wettelijke basis heeft, gaat een zelfstandige inflatoire invloed uit. Gepraat over de ruimte die er nationaal-economisch is voor inkomensverhoging, is daardoor voor een belangrijk deel gepraat in de ruimte. Slechts op straffe van grote economische en politieke onrust, kan men genoemd collectief verwachtingssysteem negeren. En, als gezegd, die verwachtingen komen niet zo maar uit de lucht vallen. De ideologie van onze samenleving is die van groei, vooruitgang, concurrentie, blijven, hogerop komen e.d.

Deze ideologie vinden we o.m. terug in de verwachtingen, die werknemers aan dit leven stellen. En waar de feitelijke mogelijkheden om maatschappelijk te stijgen zowel op theoretische als op praktische gronden altijd geringer zijn dan de ideologie ons wil doen geloven, wordt deze spanning steeds weer tijdelijk overbrugd door collectief loon- en salariseisen te stellen die op zijn minst het gevoel geven dat men blijft. Het veelal ontbreken van een loopbaanperspectief wordt omgezet in een loonperspectief. En het zijn de bedrijfstakken met een hoge produktiviteit (chemie, metaal) of met een specifiek arbeidsklimaat (de bouw), die de prijs zetten waartegen men de arbeid wil aanbieden. Andere sectoren met een geringere produktiviteit

of een aantrekkelijker arbeidsklimaat (dienstensector bijv.) refereren aan de prijs die door de „wage leaders” is bedongen.

Deze referentieprocessen — „waarom zou ik minder moeten stijgen dan mijn buurman; ik werk op zijn minst even hard” — zijn niet te vermijden. Zij vertegenwoordigen een hard stuk sociale werkelijkheid, gevoed door de ons ingepompte concurrentiezucht en afgunst, en slechts voor een miniem deel het produkt van solidariteit (vakbeweging). Het ontbreken van solidariteit (in de zin van: een minimum aan overeenstemming over de noodzaak bepaalde belangrijke maatschappelijke vraagstukken daadwerkelijk aan te pakken) en de opvoeding in termen van stijging en competitie, heeft een stevige basis gelegd voor de permanentie van onze inflatie. Men kan er droevig of opgewekt onder worden, onder de erkenning van deze bron van inflatie komt men moeilijk uit.

Een andere belangrijke oorzaak van inflatie lijkt mij de ongelooflijke hoeveelheid nieuwe (of als nieuw gepresenteerde) produkten en diensten, die voortdurend op de markt worden gebracht en waarvoor de prijszetting nauwelijks aan regels is gebonden. Prijzen hiervan komen in een soort vacuüm tot stand; de prijszetter beschikken in dit opzicht in ieder geval over een geweldige speelruimte. Verwijzing naar de werking van het concurrentiemechanisme gaat maar zeer gedeeltelijk op, omdat:

a. vele markten een oligopolistisch karakter hebben en

b. de echt nieuwe produkten per definitie geen geschiedenis hebben en bij gebrek aan vergelijkingsmateriaal een ruime marge voor hun prijszetting hebben. Het verschil tussen kosten en verkoopprijs kan op vrij zelfstandige wijze door de producent worden bepaald.

De consumenten worden daarom voortdurend geconfronteerd met nieuwe prijzen, verhoogde prijzen, veranderde prijzen en ga zo maar door, wat tot gevolg heeft dat instabiliteit het kenmerk wordt van de markt. Er vindt een institutionalisering van de instabiliteit plaats, die iedereen uitnodigt — als antwoord op de instabiliteit — het zekere voor het onzekere te nemen. In het aanbod van produkten zoekt de producent de meest veilige — meestal dus te hoge

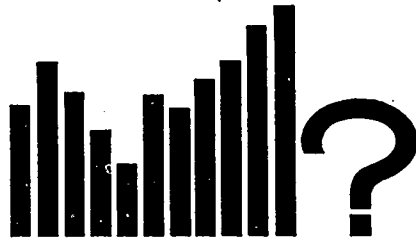
— prijs, de aanbieder van de factor arbeid vraagt een zo hoog mogelijk loon. Je weet immers nooit — en eigenlijk altijd: nl. in opwaartse richting — hoe de prijzen zich zullen ontwikkelen.

De enige rol waarin iedereen iedereen ontmoet is die van consument. Maar het gemeenschappelijke in dié rol is niet groot. De rol van bijv. werkgever of werknemer heeft meer gewicht; op dat niveau vinden afschuiving, afwenteling en strijd plaats. De consument is maar een schriel geprofileerd mannetje, die het gauw met de andere mannetjes-in-zich aan de stok zal krijgen wanneer hij zich gaat uitspreken over de prijsvorming aan de bron van de inflatie. Dan doet hij duidelijke politieke uitspraken en verdwijnt het gemeenschappelijke al gauw.

Dat verklaart ook waarom een organisatie als de consumentenbond — die op vele terreinen beslist een nuttige functie vervult — niet verder kan (of durft?) te gaan dan het vergelijkend warenonderzoek. Alsof het doorzichtiger maken van de markt een middel is dat opgewassen zou kunnen zijn tegen de vloedgolf van produkten die elk jaar op de markt verschijnt. De vraag naar de noodzaak van die produkten en de — absoluut gezien — redelijkheid van hun prijzen, is natuurlijk van veel fundamentele betekenis. Slechts door deze vragen te stellen en de daaruit voortvloeiende problemen aan te pakken, krijgt de soevereiniteit van de consument — die overigens ook in de 19de eeuw niet bestond — reële inhoud. Inmiddels is de consument dan wel opgegaan in een bewust handelend en kiezend staatsburger. De consumentenrol is immers een afgeleide rol.

Sociologisch gezien (er is uiteraard meer over te zeggen) zijn de maatschappelijke voorwaarden voor een effectieve inflatiebestrijding — even aangenomen dat dat wenselijk is — maar matig vervuld. Zij veronderstelt niet alleen een minimum aan overeenstemming over de richting van de maatschappelijke ontwikkeling, maar ook toegang tot de instrumenten die deze maatschappelijke processen zouden kunnen sturen. Zolang daaraan niet is voldaan of wordt gewerkt, dienen we nu en in de toekomst rekening te houden — calamiteiten daargelaten — met een fors stuk inflatie.

Bram Peper

Prognotities

Problemen van onderwijsplanning

Begin februari van dit jaar heeft de minister van Onderwijs en Wetenschappen een nota aan de Eerste Kamer gezonden, waarin de stand van zaken met betrekking tot de meerjarenplanning voor het onderwijs wordt aangegeven¹. De nota begint met de opmerking, dat de moeilijkheden die een goed functionerende onderwijsplanning in de weg staan vaak worden onderschat. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen moeilijkheden van fundamentele, van technische en van organisatorische aard. Het zwaartepunt van de nota is dan ook gewijd aan een verdere omschrijving van deze moeilijkheden.

Alvorens echter op deze problemen in te gaan, worden enkele woorden gewijd aan de uitgangspunten voor de beoogde onderwijsplanning. Met enig aplomb wordt de lezer medegedeeld, dat de laatste jaren de opvatting veld wint dat het concept van een „planning for growth” aangevuld dient te worden met een nieuwe dimensie, nl. de zgn. „planning for change”.

De cultuurbewuste Nederlander zal, met het recente optreden van Minister-President De Jong nog vers in het geheugen, onmiddellijk hebben opgemerkt dat hier geen woord Frans bij is. Dat is jammer, want uit het gecombineerde gebruik van de Engelse en Nederlandse taal valt niet af te leiden, wat hiermee nu eigenlijk wordt bedoeld.

Uit de omschrijving van de zgn. „planning for growth” krijgt men de vage indruk, dat het alleen gaat om een berekening van de financiële, personele en andere consequenties van een autonome groei van het onderwijs. Bij de omschrijving van de „planning for change” wordt, aldus de nota, mede de aandacht geschon-

ken aan het ontwikkelen van visies op het onderwijs in kwalitatief opzicht. Waarvan akte. Deze zin zou niet hebben misstaan in een modern verkiezingsprogramma. Iets verder op de pagina wordt het begrip echter iets verduidelijkt door het te omschrijven met de vraag, welke veranderingen in ons onderwijs kunnen en moeten worden aangebracht. Blijkens de nota is deze dimensie zeer recent. Een enigszins onthutsende mededeling, mijns inziens, die dan ook zorgvuldig in jargon is verpakt. Aan wat voor soort veranderingen hier overigens wordt gedacht, wordt verder aan de fantasie van de lezer overgelaten.

Aangezien de andere uitgangspunten voor de onderwijsplanning tamelijk vanzelfsprekend zijn, blijft er in feite maar één uitgangspunt over dat de moeite van het vermelden waard is, nl.:

„Onderwijsplanning kan en mag niet los gezien worden van andere sectoren van onze maatschappij en de ontwikkelingen daarin. Deze ontwikkelingen — bijv. op het gebied van de arbeidsmarkt — doen andere behoeften ontstaan waarmee in het onderwijs rekening gehouden kan of moet worden”.

De blijdschap over het feit, dat het isolement van het onderwijs nu wellicht doorbroken zou kunnen worden, wordt bij de argwanende lezer (en dit moet men zijn bij het lezen van Kamerstukken) direct weer verzwakt door het vrijblijvende „kan of moet” in deze volzin. Het is blijkbaar toch niet zo'n duidelijk uitgangspunt, dat het onderwijs rekening moet houden met de maatschappelijke behoeften. Door de zin die er meteen op volgt, wordt de twijfel helaas nog vergroot. Daarin wordt namelijk geconstateerd, dat het onderwijs zelf een belangrijke factor zou kunnen zijn voor de vormgeving van onze toekomstige maatschappij. Daaruit spreekt mijns inziens het verlangen om het onderwijs een eigen rol te laten spelen bij die vormgeving. Dat is de relatie omkeren.

De vraag kan worden gesteld of dit laatste principieel wel aanvaardbaar is. Het onderwijs behoort dienstbaar te zijn aan de maatschappij. Het onderwijs behoort geen eigen doelstellingen na te streven. Dat zou een „détournement de pouvoir” inhouden, een technocratische beïnvloeding

¹ Eerste Kamer der Staten-Generaal, zitting 1970-1971, nr. 128.

van het beleid door de toevallige uitvoerders daarvan. Enfin, ik hoop dat ik me vergis, maar dan laat de tekst wel aan duidelijkheid te wensen over. Dat komt overigens wel meer voor met dergelijke nota's.

In het volgende hoofdstuk van de nota wordt ingegaan op de reeds genoemde problemen, die men bij de onderwijsplanning ontmoet. Bij de fundamentele problemen worden er twee genoemd.

Allereerst de bestaande onduidelijkheid over de onderwijsdoelinden. In het recente verleden zijn er wel pogingen gedaan om die doelinden te formuleren, maar blijkbaar zijn die gedachten nu al weer verouderd. Dit wekt bij de buitenstaander wel enige bevreemding. Het gaat hier om een zeer oude stiel. De schoolmeester bestaat zover de geschiedschrijving teruggaat. Hoe heeft deze bedrijfstak (of dit ambacht) zich ooit kunnen handhaven² zonder zijn eigen doelstellingen te hebben geformuleerd? En dat voor een instelling die vol zit met kleine en grote intellectuelen, die maar wát neerkijken op degenen, die zich met minder verheven bezigheden onledig houden.

Het is eigenlijk onbegrijpelijk. Of zou het juist iets met dat grote aantal intellectuelen te maken hebben? Ik ben bang van wel, want in de nota wordt de hoop uitgesproken dat de onderwijsdoelinden met behulp van wetenschappelijk onderzoek van toekomstige ontwikkelingen op het gebied van normen en waarden enz. zouden kunnen worden vastgesteld. Men denkt het op deze wijze zelf te kunnen oplossen. Ik wil hier wel een uiterst simpele prognose over maken. Op grond van het feit, dat het tot nu toe niet gelukt is, geloof ik niet dat deze benadering ooit zal slagen. Het is namelijk helemaal geen wetenschappelijk vraagstuk, het is een politiek vraagstuk³. Het feit dat de Kamer tot nu toe blijkbaar niet in staat is geweest de onderwijsdoelstellingen te formuleren en daarmee een duidelijke opdracht te geven aan deze overheidssector is uiterst teleurstellend.

De tweede moeilijkheid die men bij de onderwijsplanning ontmoet, aldus de nota, is dat het onderwijs de planninggedachte moet aanvaarden. Er zouden geen plannen over de hoofden van de scholen en de organisaties van het onderwijs heen mogen worden

klaargestoomd. Het onderwijs zou zelf ingeschakeld moeten worden bij het plannen en vroegtijdig mee moeten spreken. Dit levert uiteraard grote organisatorische problemen op. De minister stelt de betrokkenen echter gerust. De planning van het onderwijs is een gemeenschappelijke zaak van het ministerie en de organisaties en instellingen van het onderwijs. Dat maakt de zaak natuurlijk niet eenvoudiger. Uit het stuk blijkt overigens niet hoe men zich dat samenspel voorstelt en wat voor inbreng van de onderwijsinstellingen wordt verwacht.

Daarna komt een aantal technische bezwaren aan de orde. Allereerst wordt het gebrek aan statistische informatie genoemd. Dit is duidelijk een reëel probleem bij praktisch iedere vorm van planning. Het is mij echter niet duidelijk waarom dit als eerste technisch bezwaar wordt genoemd, omdat het tweede bezwaar, te weten de noodzakelijke ontwikkeling van methoden en technieken, m.i. veel belangrijker is. Dit te meer omdat Nederland in verhouding tot andere landen en met name op dit gebied nu ook weer niet zó slecht van statistieken voorzien is. In de nota wordt geconstateerd „dat de prognostische technieken in verschillende opzichten verdere ontwikkeling en verfijning behoeven. Vooral bij de manpower-approach doen zich tal van moeilijkheden voor”.

Deze terminologie wekt bij mij de indruk, dat men de problematiek op dit gebied in sterke mate onderschat en dus de waarschuwing, waarmee de nota begint, zelf in de wind slaat. Wie het verslag van de Algemene Vergadering van de Vereniging voor de Staathuishoudkunde van 30 november 1968 eens doorleest, zal op blz. 16 getroffen worden door het gebruik van de uitdrukkingen „hachelijk onzeker” en „hoge mate van onzekerheid”. Dit slaat op de hier genoemde manpower-ramingen of liever beroepsstructuurprognoses. Het zou geen moeite kosten om nog krasere uitspraken te citeren. Ondanks de grote aantallen commissies, die zich blijkens het overzicht in deze nota met dit soort problemen bezighouden, is er op dit gebied in feite nog nauwelijks iets tot stand gebracht. Aan verdere ontwikkeling en verfijning van methodieken kan voorlopig niet worden gedacht. Er moeten eerst nog methodieken komen.

Een derde bezwaar is volgens de

nota het gebrek aan deskundigen. Dit is ongetwijfeld juist. Daarnaast moet grote waarde worden gehecht aan creativiteit, aan futurologische verbeeldingsmacht, aldus de nota. Dit rikt wel erg naar Polak. Ik hoop dat het niet zo bedoeld is.

Als laatste probleem wordt de structuur van de planning aangesneden. Hierbij wordt vriendelijk verwezen naar het rapport van de commissie De Wolff, waarin o.a. op lacunes op het gebied van de integrale planning wordt gewezen. De minister van Onderwijs vindt echter, dat hij bij het uitwerken van de structuur van de onderwijsplanning best op zijn eigen terrein kan beginnen, hoewel hij erkent dat de coördinatie op hoger niveau ook bestudeerd en opgelost moet worden. Wederom de neiging om het toch maar op eigen houtje te proberen, die al eerder werd geconstateerd.

Deze indruk wordt versterkt als men aan het eind van de nota constateert, dat de onderwijsplanning moet worden uitgevoerd door een stuurgroep van onderwijsdeskundigen, die hun taak onafhankelijk van het ministerie en de onderwijsinstellingen moeten verrichten. Dit alles geassisteerd door een eveneens onafhankelijk planbureau voor het onderwijs.

En de consument dan?, vraagt men zich af. Heeft die ook nog iets te zeggen? Zijn er behalve onderwijsdeskundigen dan geen deskundigen nodig, die de relatie met de maatschappelijke behoeften kunnen leggen? Die kunnen aangeven wat de maatschappij van het onderwijs verwacht? Op die manier kunnen er in de opzet van de sectorplanning al aanknopingspunten met een meer integrale planning worden gelegd, zolang die zélf er nog niet is. Hier wordt echter niet over gerept. Het is blijkbaar wel nodig om de talloze organisaties en instellingen van het onderwijs gerust te stellen, dat er niet over hun hoofden heen zal worden gepland. Er wordt niet zoveel moeite gedaan om de afnemers van het onderwijs gerust te stellen. Bovendien kan men zich afvragen waarom er hier met onafhankelijke instituten moet worden ge-

² Uiteraard met overheidssteun.

³ Het gaat hier over fundamentele doelstellingen, niet over de technische uitwerking daarvan.

Boeken nieuws

H. Robert Heller: International Trade; Theory and Empirical Evidence. Prentice-Hall, Englewood Cliffs, New Jersey, 1968, 189 blz.

Een boekje met pretenties. Uit voorwoord en flaptekst citeren wij: „... tries to put many of the different concepts, which are scattered throughout the literature, into one concise framework; ... attention is concentrated on the systematic development of the analytical framework; ... Dr. Heller's text builds up, step by step, a unified model of international trade; ... Presents a coherent and integrated analytical framework of the modern international trade theory; ... emphasizes the predictive qualities of the models discussed”.

Kennelijk heeft Heller, dwars door alle bekende deelleerstukjes, die in verband met de specifieke relevante hypothesen een enigszins geïsoleerde behandeling krijgen, een in abstractie afnemend model ontwikkeld, dat tenslotte empirisch getoetst wordt op zijn voorspellende waarde. Een „must” dus om van te watertanden voor iedere student en/of docent van een, wat zorgeloos ruim omschreven, vak als „internationale economische betrekkingen”.

Helaas blijkt dat de belofte, om systematisch een in complexiteit toenemend model op te bouwen, op geen enkele wijze geconcretiseerd wordt. Om een dergelijke doelstelling te realiseren is vanzelfsprekend een onorthodoxe benadering van de stof nodig¹; Heller blijkt zich volstrekt niet te kunnen beroepen op een originele „approach”, hetgeen impliceert dat het hem niet kán gelukken de materie geïntegreerd te behandelen. Voor die-

genen die door mijn conclusie alléén (nog) niet overtuigd zijn dat het hier een „sloeberig” boekje betreft, heb ik een aantal opmerkingen geselecteerd; een willekeurige greep uit een ruime voorraad. Ter adstructie van het beweerde, zoals dat heet.

Een formele kwestie: afkortingen en symbolen

Kenmerkend voor Hellers slordigheid is zijn gebruik van afkortingen en symbolen. Mits juist gedoseerd, zo logisch mogelijk gekozen en consequent toegepast, kunnen afkortingen en symbolen het lezen efficiënter en aangenamer maken. Aan geen van deze voorwaarden komt Heller tegemoet; het resultaat is dan ook verwarring in plaats van verduidelijking.

Volgens Hellers „List of symbols used” op (ongenummerde) blz. xii betekent CIC: Community Indifference Curve. Een individuele consumptie-indifferentiecurve (hier voortaan afgekort tot „Ic”) is echter geen „IC”, maar „I”, terwijl de „I” eveneens gebruikt wordt voor isoquant! Op blz. 47 (afleiding gemeenschaps-Ic) en blz. 184/185 wordt echter geen „CIC” geschreven, maar „I”. „C” zou voor „Consumption” moeten staan, maar wordt (eveneens) voor „Cloth” gebezigd; idem: „D”: „Domestic” — „Demand”; „L”: „Labour” — „Leisure” (!).

Te summier

Wij hebben aanmerkingen op de wijze waarop Heller het vraagstuk van

de („constructie” van) gemeenschaps-Ic's afdoet (blz. 45 e.v.). Wil men dieper ingaan op het aggregeren van individuele Ic's, en dus niet volstaan (zoals in tekstboeken wijselijk veelal gedaan wordt) met enige algemene opmerkingen over de moeilijkheden die hiermede gepaard gaan, dan mag men zich er niet „half” van afmaken, zoals Heller die enerzijds meer dan gebruikelijke aandacht wil schenken aan de aggregatie, maar anderzijds vele vragen oproept welke niet gesteld, laat staan beantwoord worden.

Heller gaat namelijk niet verder dan (het afleiden van) een „Scitovsky frontier”, en heeft hiermee dus (nog) geen „Bergson frontier” (de termen noemt Heller niet) gededuceerd, waarmee hij onherroepelijk de kritiek losmaakt dat hij de problematiek te summier weergeeft.

Soortgelijke bedenkingen hebben wij ten aanzien van de twee bladzijden tekst (blz. 1-3) waarin Heller de „Methodology of Economics” samen probeert te persen. Men moet van zeer goede huize komen om een belangrijk en gecompliceerd onderwerp compact en toch volledig te behandelen; Heller had beter gedaan een en ander in het geheel niet aan de orde te stellen.

Enige merkwaardige uitspraken

Heller onderscheidt tussen (een situatie van) landen van „equal” en „unequal size”. Hij stelt (blz. 15) dat landen van gelijke grootte eenzelfde output-waarde (fysieke produktie x prijs) hebben. Deze „identity of the value of the output of the countries” wordt echter gedefinieerd voor een

¹ *Het recente boek van Pearce, „International Trade”, 1970, is een goed voorbeeld van hoe het wél mogelijk is om in beginsel één model te blijven hanteren; een nadeel kan dan zijn dat er moeilijk(er) aansluiting te vinden is bij de overige literatuur.*

werkt. Planning is per definitie veel te nauw met het beleid verbonden om aan onafhankelijke instituten over te laten. Een dergelijke structuur kan volledig ongrijpbaar worden voor het Parlement.

Zoals de zaken in deze nota worden voorgesteld, weet ik niet of planning wel zo wenselijk is. De nota doet mij daar wel aan twijfelen.

Drs. P. Ressenar

(I.M.)

Alle bankzaken
65 vestigingen
in Nederland

Affiliatie te New York

situatie ná internationale handel (i.h.): de twee landen zijn van gelijke grootte als in een diagram, waarin beide (rechte) transformatiecurven zijn getekend, de ruilvoet (ná i.h.!) juist die is welke de beide volledige-specialisatiepunten (op de twee assen) verbindt. Dit impliceert, dat nooit vóór i.h. bezien kan worden of de landen al dan niet van "gelijke grootte" zijn, terwijl één zeer toevallige ruilvoet ná i.h. de landen dus "gelijk" zou maken (blz. 16: "The countries conform to our initial assumption of equal size if the price ratio... is two to one").

Volgens Hellers definitie wordt een mededeling als "Under constant cost conditions, countries that are of equal size... will specialize completely" (blz. 16) een triviale conclusie zonder analytische betekenis, omdat even grote landen reeds zodanig gedefinieerd waren dat onvolledige specialisatie (in één der landen) uitgesloten is.

In plaats van Hellers onvruchtbare begripsaanduiding zou ik willen stellen dat (in een constante-kostenmodel) landen van "gelijke grootte" zijn als de transformatiecurven (in één diagram gebracht) op tenminste één van de assen elkaar snijden (een mogelijkheid die door Heller vergeten is: volgens Hellers terminologie kan dit een marginaal geval zijn van "equal size", waarbij dan toch echter onvolledige specialisatie plaatsvindt!), waarbij dus de situatie ná i.h. geheel irrelevant is. Van "ongelijke grootte" is sprake als de ene transformatiecurve geheel binnen de andere valt (conform Heller). Snijden de transformatiecurven elkaar in een ander punt dan op een as, dan zijn de grootten mijns inziens *onvergelijkbaar* en is geen uitspraak te doen over welk land "klein" is en welk "groot" (een toevallige ruilvoet ná i.h. kan de landen volgens Heller even groot maken). *In al deze gevallen is onvolledige specialisatie echter denkbaar*².

Op blz. 19 doet Heller het voorkomen alsof theoretische exercities in een 2-2-2-model, met additionele premissen als volledige vrije mededinging, geen handelsbelemmeringen, geen transportkosten, betalingsbalansen-evenwicht, enz. (bovendien met veronderstelde constante "opportunity"-kosten!), enig realiteitsgehalte zouden hebben: "The key to much of the understanding of the production patterns that develop in countries of unequal size...!" Iets dergelijks vin-

den we op blz. 77 (toenemende kosten): "For the policy maker it is therefore important...", en: "Only a knowledge of the full trade offer curve will permit the policy maker to render a judgement". Het gaat hierbij om multipele evenwichten en stabiliteitscondities in verband met de vorm en het verloop van de offercurven: "The question of multiple equilibria and stability of these equilibria is of great importance in policy decisions of individual countries"!

Ook op blz. 78 lezen we: "In the case of constant opportunity costs of production, we are able to observe some interesting phenomena which will lead to important policy conclusions concerning the effect of country size on international trade". De beloofde „interessante verschijnselen" (en dan nog in het wel bijzonder irrealistische geval van constante kosten) waaruit wij "gewichtige beleidsbepalende gevolgtrekkingen" kunnen maken, blijken betrekking te hebben op het al of niet volledig specialiseren (een onderwerp dat reeds veel eerder door Heller aan de orde is gesteld³), en de richting waarin gespecialiseerd wordt, een en ander nu echter afgeleid met behulp van Meades techniek om de offercurve te construeren!

Op blz. 86 geeft Heller tenslotte toe: "A theory as general as the one outlined in this chapter is not very useful for policy purposes".

Enige slordige uitspraken

Onder de „gebruikelijke" veronderstellingen rangschikt Heller (blz. 6): "production functions may well be different in various countries", terwijl in het ("gebruikelijke") Heckscher-Ohlin-model *dezelfde* techniek in de landen een essentieel postulaat is. Op dezelfde bladzijde een verwarrend gebruik van de termen "given", "known" en "invariant".

"The specialization need to be complete" (blz. 21) is een onjuiste conclusie voor een situatie van toenemende kosten; een dergelijke formulering behoort bij het constante-kostenmodel, waar onvolledige specialisatie uitzondering is.

Nadat we op blz. 26 gelezen hebben dat "throughout this chapter (hoofdstuk 3: Production and International Trade; A.K.)... all production functions are linear and homogeneous", zien we dat blz. 29-33 betrekking hebben op "increasing" en „decreasing returns to scale"! Op blz. 34 moet

Heller daarom wederom stellen dat "... assume in this section that production functions are linear homogeneous".

De volgende uitspraak geven we korthedshalve zonder commentaar: Heller beweert op blz. 55 dat met behulp van offercurven de "equilibrium terms of trade more directly and with greater precision" worden bepaald dan volgens de "rather cumbersome" methode van "constant adjustment of the terms of trade until a position is reached where the quantities traded balance"!

Enige foutieve uitspraken

Op blz. 36 schrijft Heller met betrekking tot figuur 3-7 (b): "... a set of wheat isoquants common to both countries; the wheat isoquant... through point C is the highest for the U.S., but the higher one through B is the highest one for the U.K."; "higher one" moet zijn: "lower one".

Op blz. 39 wordt nog eens uitvoerig geformuleerd hoe de uitkomst van de Heckscher-Ohlin-theorie afhangt van de relevante factorintensiteiten. Heller zegt dan dat we uit figuur 3-8 (b) kunnen opmaken dat de wheat-productie relatief kapitaalintensief is, en cloth relatief arbeidsintensief, terwijl uit de figuur zonder meer blijkt dat dit juist tegenovergesteld is, een vergissing van welhaast tragikomisch karakter, omdat deze in het hieropvolgende betoog wordt herhaald en consequent doorgevoerd.

*Enige grafische fouten*⁴

In de Appendix (blz. 178) worden enige eigenschappen van isoquanten be-

² Indien men tenminste onvolledige specialisatie als eventuele uitkomst accepteert; er zijn namelijk wel theoretische bezwaren tegen in te brengen.
³ Heller omschrijft dit aldus (blz. 78): "Some of the results to be derived have already been foreshadowed in Section 2-4". "Some" dient te worden gelezen als "Al"; "foreshadowed" als "derived"; bovendien moet "Section 2-4" zijn: "Section 2-3".

⁴ Wij signaleerden voorts talrijke grafische "gemiste kansen" (bijv.: geen synchroniteit/continuïteit tussen twee bij elkaar behorende diagrammen op blz. 46/47 en 78/79), alsmede slordigheden in de uitvoering der figuren (bijv.: blz. 38, 80, 81, 111). Ook constateerden we enige "toevalligheden" die om didactische redenen vermeden behoren te worden.

sproken: twee isoquanten ("I₀" en "I₁") worden ingetekend, echter met produkten ("Cloth" en "Wheat") i.p.v. produktiefactoren op de assen.

Op blz. 37 wordt de maximale produktie van een goed (wanneer alle beschikbare produktiefactoren in deze richting worden aangewend) uit twee boxen (twee landen; het ene land heeft van één factor meer dan het andere land) eenvoudig geprojecteerd op de bovenliggende horizontale as van de betreffende transformatiecurve. Deze herleiding is ongeoorloofd: Hellers "constructie" zou alleen juist kunnen zijn in het Klassieke model. Op blz. 102, 113 en 115 — nu één land, met groei van produktiefactor(en) — wordt precies dezelfde fout gemaakt; op blz. 117 komt het toevallig goed uit, nu de twee factoren proportioneel evenveel toenemen.

In fig. 3-6 zien we een (produktie)-

box met een "geslingerde" contractcurve (eerst progressief stijgend, en na een buigpunt degressief), terwijl voor deze paragraaf gesteld is dat (blz. 34) "we will assume in this section that production functions are linear homogeneous". Het is gemakkelijk in te zien dat een contractcurve die gedeeltelijk concaaf, gedeeltelijk convex verloopt, strijdig is met de veronderstelling van een homogeen isoquantenveld.

Omdat Heller bij het toepassen van de methode-Meade de transformatiecurve en het I_c-veld in het eerste ("noordoostelijke") kwadrant laat (met "Cloth" en "Wheat" op de assen), ontstaat de offercurve in het tweede ("noordwestelijke" kwadrant met "Cloth" en "Wheat" op de assen); op blz. 62-87, 143-151 en 166-168 blijven we een offercurve ontmoeten die de meetkundige plaats is

van hoeveelheden "Cloth", die het land bij verschillende ruilvoeten via de i.h. wil ruilen tegen negatieve hoeveelheden wheat! Kennelijk heeft Heller zich niet gerealiseerd, dat de assen verschillende dimensies representeren in de resp. kwadranten: in het eerste kwadrant bruto produktie en consumptie ("importables/exportables"), en in het tweede en vierde kwadrant netto import en export.

In fig. 5-16 (blz. 79) zijn aan één kant de uiteinden van de handels-indifferentiecurven foutief afgebeeld, namelijk zoals behorend bij I_c's met een (gedeeltelijk) *stijgend* verloop! Overigens is ook niet eens meer de moeite genomen om de offercurve te trekken door het raakpunt van ruilvoet aan (foutieve) handels-indifferentiecurve.

Een volkomen onjuist verloop van een "afgeleide" geaggregeerde I_c zien we op blz. 47; op blz. 48 zijn twee

wist u dat

het midden- en kleinbedrijf in ons land bijna
260.000 bedrijven omvat, die werkgelegenheid verschaffen
aan ca. 48% van de beroepsbevolking?
In deze belangrijke en dynamische sector van het bedrijfsleven
voltrekken zich momenteel ingrijpende ontwikkelingen,
waar wij als Nederlandsche Middenstandsbank
nauw bij betrokken zijn.
Onze afdeling Algemeen Economisch Onderzoek, die tot
taak heeft onder meer de hoofddirectie, de directies
van onze kantoren en onze relaties terzake van advies
te dienen, zoekt contact met een

econoom

Bij voorkeur met enige praktische ervaring die ons team wil komen versterken. Een goede uitdrukkingvaardigheid, vooral schriftelijk, is daarvoor noodzakelijk, evenals belangstelling voor problemen van het midden- en kleinbedrijf.

Schriftelijke sollicitaties, met vermelding van opleiding en ervaring, worden ingewacht door de directeur afdeling Personeelszaken, Keizersgracht 755 te Amsterdam.

NMB

Nederlandsche Middenstandsbank

"Scitovsky's" gewoon willekeurig getrokken, in plaats van correct geconstrueerd.

Opbouw van het boek

Na deze vaak toch nog uitvoerige detailkritiek wil ik kort zijn over de opbouw van het boekje. De obligate volgorde .inleiding — produktie —

consumptie — algemeen evenwicht — enz. is alleen strak gehandhaafd in de hoofdstuktitels: in de tekst blijft van de goede bedoelingen slechts een chaotisch, onsystematisch geheel over, gelaardeerd met vele herhalingen, overlappingsen, en wat dies meer zij.

Conclusie: een boekje waarin alle verplichte nummertjes van de theorie

der i.h.⁵ in principe keurig conven-

⁵ *Inclusief dus factorprijsegalisatie, economische groei, welvaartsaspecten, protectie, economische integratie; de "empirical evidence" beperkt zich tot het aanhalen van de overbekende toetsingen van de diverse theoretische "topics".*

GEMEENTE

MIDDELBURG

Burgemeester en Wethouders roepen sollicitanten op voor de in te stellen functie van

HOOFD BUREAU ONTWIKKELING EN PLANNING

Deze functionaris zal op de voet van een hoofd van dienst rechtstreeks ressorteren onder het college van Burgemeester en Wethouders. Hij zal worden belast met de opbouw van de in voorbereiding zijnde planning onder toepassing van managementstechnieken, gericht op projectorganisatie, teneinde het bestuurlijk beleid op nieuwe wijze te benaderen en naar moderne inzichten te ondersteunen in een snelgroeiende gemeente. Daarnaast zal tot zijn taak behoren het op ambtelijk niveau leiding geven aan de gemeentelijke ontwikkelingszaken in het algemeen, waarvoor een medewerker aanwezig is.

EISEN :

1. kennis van en ervaring in de vermelde materie, speciaal op het gebied van de planning, enz.;
2. economische en organisatorische scholing, bij voorkeur op academisch niveau;
3. beschikken over
 - a) doorzettingsvermogen,
 - b) goede contactuele eigenschappen,
 - c) vlotte uitdrukkingsvaardigheid in woord en geschrift,
 - d) een praktische instelling,
 - e) een kritisch-analytische geest,
 - f) het vermogen om aan het bureau en de vermelde taken gestalte te geven;
4. bereidheid tot deelneming aan een psychologisch onderzoek.

Afhankelijk van leeftijd, bekwaamheid en ervaring is aanstelling mogelijk in een der rangen van

referendaris	(tussen f 1834 en f 2400 per maand)
referendaris a	(tussen f 2037 en f 2602 per maand)
referendaris b	(tussen f 2279 en f 2845 per maand).

De salarissen zijn exclusief de in voorbereiding zijnde algemene verhoging ad 4½ procent en exclusief 6½ procent vakantie-toelage.

Premie A.O.W. voor rekening van de gemeente.

Middelburg is aangesloten bij de ziektekostenregeling I.Z.A. en past de bij de overheid gebruikelijke rechtspositierelingen toe.

Sollicitaties vóór 12 juli 1971 inzenden aan Burgemeester en Wethouders van Middelburg, Lange Noordstraat 1 te Middelburg.

tioneel en separaat aan de orde worden gesteld⁶, wat echter door de aanpak van Heller is verworden tot een uiterst slordig en rommelig geheel.

Alternatieven lijken er gelukkig wel: recent verschenen (tekst)boeken als

• Richard I. Leighton: *Economics of International Trade*. McGraw-Hill,

New York 1970, 284 blz.

• Bo Södersten: *International Economics*. Harper & Row, New York 1970, 554 blz.

• Charles E. Staley: *International Economics; Analysis and Issues*. Prentice-Hall, Englewood Cliffs, New Jersey 1970, 293 blz.

maken voorshands een heel wat betere indruk.

Dr. A. Ketting

⁶ *Hellers geestes(klein)kind is opgedragen "To OMA" (het blijkt géén afkorting te zijn) — zou dit de verklaring zijn voor de conservatieve wijze waarop de stof gepresenteerd wordt?*

nv verenigde nbm-bedrijven

De N.V. Verenigde NBM-Bedrijven is een snel groeiend concern in de bouwnijverheid, waaronder ressorteren een aantal werkmaatschappijen die zich bezighouden met wegebouw, utiliteitsbouw, aanleg transportleidingen, handel, alsmede met diverse aanvullende productiebedrijven.

De Raad van Bestuur van dit concern wenst zich op het terrein van de prospectieve beleidsinformatie te doen bijstaan door een

hoofd bedrijfseconomische dienst

wiens belangrijkste taken zullen zijn :

- het voor de Raad van Bestuur voorbereiden van lange-termijnplannen op rentabiliteits-, investerings-, financierings- en liquiditeitsterreinen;
- confrontatie van deze plannen met te verwachten ontwikkelingen;
- verdere uitbouw en begeleiding van de budgettering in de verschillende werkmaatschappijen;
- het doen van financieringsvoorstellen voor aan te bieden projecten.

Aan kandidaten voor deze positie worden de volgende eisen gesteld :

- universitair opgeleid bedrijfseconoom;
- ten minste 5 jaar ervaring in prognosticerende financierings- en budgetteringswerkzaamheden, bij voorkeur ook in concernverband;
- leeftijd circa 35 jaar.

Het salaris en de andere condities zijn in overeenstemming met de inhoud van deze toppositie in het concern.

Belangstellenden kunnen zich, bij voorkeur schriftelijk, wenden tot ir. E. J. Holtrop van het Adviesbureau voor Bedrijfsorganisatie AVB, Kaap Hoordreef 10, Utrecht. Telefoon (030) 61 45 21.

Het Centraal Bestuur van de Landelijke Huisartsen Vereniging heeft besloten zijn beleidsburo te versterken met een

SECRETARIS-EKONOOM

voor de behartiging van sociaal-ekonomische en bedrijfsekonomische vraagstukken.

De behoefte aan een specifiek deskundige terzake komt voort uit de groeiende taak, die de Landelijke Huisartsen Vereniging heeft met betrekking tot

de ekonomische en financiële aspecten van het huisartsenberoep en de huisartsenorganisatie.

Zijn plaats in de interne organisatie zal zijn

rechtstreeks toegevoegd aan de directeur van het buro. Onder diens leiding zal hij als sekretaris-ekonom in samenwerking met de aanwezige sekretaris-jurist het Centraal Bestuur bijstaan door het maken van voorbereidende beleidsrelevante studienota's en het zorgdragen voor een goede tenuitvoerlegging van de bestuursbesluiten.

Gevraagd wordt een bedrijfsekonom van ca. 30 jaar.

Geboden wordt een aantrekkelijke functie met goede primaire en sekundaire arbeidsvoorwaarden.

Ekonomien, die belangstelling hebben voor de beschreven functie, worden verzocht dit schriftelijk kenbaar te maken vóór 1 september 1971 aan de sekretaris van de Landelijke Huisartsen Vereniging, F. A. van Spanje, arts, Noordsingel 114, Rotterdam.

R.E.T.

De Rotterdamse Elektrische Tram vraagt ten behoeve van de afdeling Statistiek en Research, waarvan de specifieke taken zijn marktonderzoek en planning op korte en op lange termijn, een

ekonom

die actief zal worden betrokken bij

- marktonderzoeken
- de opstelling van vervoersramingen
- capaciteitsstudies
- de voorbereiding van kosten- en batenanalyses.

Vereist: doctoraal examen economie of daarmee gelijk te stellen opleiding, belangstelling voor onderzoekwerk, analytisch vermogen, stilistische vaardigheid en in staat zijn de afdelingschef in voorkomende gevallen te vervangen.

Ook zij die binnenkort afstuderen komen in aanmerking.

Het salaris tot f 2.720,- per maand (referendaris) is afhankelijk van leeftijd en ervaring.

Goede sekundaire arbeidsvoorwaarden.

Van de sollicitanten wordt verwacht dat zij hun medewerking zullen verlenen aan een psychologisch onderzoek.

Sollicitaties binnen 14 dagen onder no. 466/0936 ongefrankeerd te zenden aan: chef Bureau Personeelvoorziening, antwoordnummer 363, Stadhuis, Rotterdam.

**Gemeente
Rotterdam**

INTERNATIONALE ONDERNEMING

met hoofdkantoor in Amsterdam en vestigingen in geheel Europa, zoekt voor haar computercentrum een

SYSTEM-PROJECTLEIDER

(ECONOOM OF ACCOUNTANT)

Hij zal een centrale rol vervullen bij de verdere uitbouw van de verschillende thans reeds verrichte computeractiviteiten tot een geïntegreerd management-informatiesysteem. Daarbij geeft hij direct leiding aan een groep programmeurs en soft ware-specialisten, terwijl ook de operations-afdeling onder zijn verantwoordelijkheid valt. Vereist is ruime ervaring op het gebied van informatieverwerking en data management en een breed overzicht over de mogelijkheden en problematiek van invoering van nieuwe informatiesystemen in de bedrijfsvoering van een grote onderneming. Leeftijd ongeveer 35 jaar. Salaris f 36.000,— of hoger.

Met de hand geschreven sollicitatiebrieven met informatie over opleiding, praktijk en leeftijd en vergezeld van een recente pasfoto vóór 2 juli a.s. aan het bureau van dit blad onder nummer AK/63 - EB, ESB 26/1, postbus 42, Schiedam.

Blijf bij ! Lees „E.-S.B.”

Bij het algemeen secretariaat van de Centrale Organisatie TNO wordt voorbereid de oprichting van een Studie- en Informatiecentrum TNO voor Verkeersonderzoek.

Dit centrum zal o.a. worden belast met :

- het inventariseren en analyseren van het landelijk complex van verkeersonderzoekingen en het onderkennen van leemten daarin;
- het doen verrichten van aanvullend onderzoek binnen de Organisatie TNO en het afstemmen daarvan op onderzoek van derden;
- het leggen en onderhouden van contacten met en het geven van inlichtingen aan de overheids-, semi-overheids- en particuliere organen, welke in verband met het voorgaande daarvoor in aanmerking komen.

De Organisatie TNO vraagt een ervaren

ACADEMICUS

die met de leiding van het Studie- en Informatiecentrum TNO voor Verkeersonderzoek zal worden belast. Naast een academische opleiding en ervaring zijn tevens een grote mate van zelfstandigheid en het vermogen tot samenwerking zowel binnen als buiten de Organisatie TNO vereisten voor deze functie.

Schriftelijke sollicitaties te richten aan:
de Algemeen secretaris TNO, Postbus 297, 's-Gravenhage.

De

NIJVERHEIDSORGANISATIE TNO

heeft plaatsingsmogelijkheden voor

ECONOMISCH GEVORMDE MEDEWERKERS

Informatie :

De Nijverheidsorganisatie TNO verricht onderzoek en ontwikkelingswerk t.b.v. industriële innovatie.

De bedrijfseconomische context, waarin deze werkzaamheden plaatsvinden, vereist een zeer nauwe relatie met het bedrijfsleven.

De organisatie beschikt over een stafafdeling Industrieel Contact, welke tot taak heeft deze relatie te bevorderen. De activiteiten van deze afdeling houden o.m. in het voortdurend analyseren en evalueren van het behoeftenpatroon aan onderzoek en ontwikkelingswerk. De organisatie wenst deze „afstemmings"-activiteiten uit te breiden o.m. door de economische aspecten sterker te belichten.

Zij zoekt daartoe contact met reflectanten die **economische kennis op universitair niveau bezitten, zowel micro- als macro-economische belangstelling hebben, ervaring hebben in het bedrijfsleven, geconfronteerd wensen te worden met economische aspecten van onderzoek en ontwikkelingswerk.**

Sollicitaties te richten aan de Nijverheidsorganisatie TNO
t.a.v. de adjunct-directeur personeelszaken
drs. J. Roelofsen,
Juliana van Stolberglaan 148, 's-Gravenhage.

Nederlandse Economische Hogeschool

Hogeschool voor Maatschappijwetenschappen

Bij het Fiscaal Economisch Instituut bestaat een plaatsingsmogelijkheid voor een

WETENSCHAPPELIJK (HOOFD) AMBTENAAR

Hij zal o.m. belast worden met het verrichten van wetenschappelijk onderzoek. De voorkeur gaat uit naar een academicus met belangstelling voor fiscale- en economische vraagstukken, zowel op nationaal als op internationaal terrein.

Geboden wordt een prettige werkkring bij een jong instituut, waarbij het werken in teamverband belangrijk is.

Benoeming zal plaatsvinden in het rangenstelsel voor wetenschappelijke ambtenaren.

Sollicitaties te richten aan: Directie Fiscaal-Economisch Instituut der N.E.H., t.a.v. dr. J.C.L. Huiskamp, Nederlandse Economische Hogeschool, Burgemeester Oudlaan 50, Rotterdam-3016.

Het Ministerie van Financiën
vraagt t.b.v. het directoraat-
generaal van de Rijks-
begroting, voor de inspectie
der Rijksfinanciën

beleidsmedewer|st|ers

Schriftelijke sollicitaties onder vermelding van vacaturenummer 1-1937/0936 [in linkerbovenhoek van brief en enveloppe] zenden aan de Rijks Psychologische Dienst, Prins Mauritslaan 1 te 's-Gravenhage.

De inspectie der Rijksfinanciën adviseert de minister van financiën over de coördinatie van het financiële beleid van de verschillende departementen. Daarbij treedt zij in de beoordeling van de budgettaire consequenties van het voorgenomen beleid in de meest ruime zin.

Naast het zgn. operationele werk in interdepartementaal verband richten de activiteiten zich op de evaluatie en afweging van het uitgavenbeleid [kwalitatieve beleidsanalyse met kwantitatieve uitwerking] en op het afwegen van de prioriteiten van de beleidsactiviteiten.

Daartoe moeten nieuwe methoden van beleidsanalyse [w.o. het planning-programming budgetting system en de cost-benefit-analysis] worden ontwikkeld en toegepast.

Gevraagd worden economen, juristen en politicologen [hoofd/keuzevakken: algemene economie; openbare financiën; geld-, krediet- en bankwezen], zowel voor de operationele werkzaamheden als voor de beleidsanalyse.

Geboden wordt een veelzijdige werkkring welke een breed inzicht verschaft in de financiële kanten van het Staatsbestuur en welke veel externe contacten met zich brengt.

Standplaats 's-Gravenhage.

Salaris, afhankelijk van leeftijd en ervaring, van f 1798,- tot max. f 3805,- per maand. Premie AOW voor Rijksrekening. Vakantie-uitkering 6½ %.

Tel. inlichtingen onder nr. 070-62 40 61, toestel 2106.

LANDBOUWSCHAP

Bij het Landbouwschap, het bedrijfsorgaan waarin samenwerken de organisaties van ondernemers en werknemers in de land- en tuinbouw, is vacant de functie van

SECRETARIS van de Hoofdafdeling Tuinbouw en de hoofdafdeling Siergewassen

Gegadigden dienen bereid te zijn zich te onderwerpen aan een psychologisch onderzoek.

Academisch gevormden met belangstelling voor deze functie kunnen hun sollicitaties, vergezeld van een volledig curriculum vitae, toezenden aan het Algemeen Secretariaat van het Landbouwschap, Postbus 1816, 's-Gravenhage-2077.

Jong ekonoom

De Amro Bank zoekt voor de afdeling Buitenland van het Economisch Bureau een jong ekonoom. De werkzaamheden van de afdeling omvatten het analyseren van de conjuncturele en monitaire ontwikkelingen in het buitenland. In dit kader wordt tevens aandacht geschonken aan betalingsbalansanalyses, ontwikkelingen op de internationale geld- en kapitaalmarkten, de Europese monitaire integratie, de structuur en ontwikkeling van het buitenlandse bankwezen.

Voor de functie die wordt aangeboden zijn analytisch vermogen en goede redactionele vaardigheid onontbeerlijk.

Belangstellenden worden uitgenodigd zich schriftelijk in verbinding te stellen met de afdeling Centrale Personeelzaken van de Amsterdam-Rotterdam Bank N.V., Herengracht 597, Amsterdam.

Amro Bank

71-054

Neem hier goede nota van, middelgrote ondernemer:

Wat is factoreren? Dat is het overnemen van uw tijd- en geldroevende debiteuren-administratie en Incasso-werkzaamheden, met inbegrip van het volledige risico van non-betaling!

Door uw debiteuren over te dragen kunt u direct beschikken over uw vorderingen.

Door uw debiteuren over te dragen kunt u de contant-kortingen van uw leveranciers verdienen.

Door uw debiteuren over te dragen kunt u uw tijd vrijmaken voor meer winstgevendende activiteiten, zoals produktie en verkoop.

Door uw debiteuren over te dragen kunt u financiële armslag krijgen voor verdere uitbreiding van uw bedrijf.

Factoreren is dus in feite een moderne financiering van uw bedrijfsontwikkeling. Dank zij de samenwerking tussen de Nederlandsche Middenstandsbank N.V. en Walter E. Heller & Comp., Chicago, kunnen wij vele middelgrote ondernemers deze nieuwe dienst aanbieden.

Alle Inlichtingen: Zamenhofdreef 49a,
Utrecht. Tel. 030 - 611833.

FACTOREREN

Bij de

Stichting Noordwest Veluwe TE HARDERWIJK

ontstaat per 1 september 1971 de vacature van

MEDEWERKER VOOR HET MIDDEN- EN KLEINBEDRIJF

De taak van deze functionaris is :

- het geven van voorlichting aan ondernemers in het midden- en kleinbedrijf, zowel individueel als in groepsverband;
- het leggen van contacten en het voeren van overleg met instanties en instellingen ter behartiging van de belangen van het midden- en kleinbedrijf;
- het verrichten van onderzoek.

Doel van dit alles is de bedoelde ondernemers bij te staan in hun streven naar aanpassing van hun bedrijven aan de in deze regio snel veranderende omstandigheden.

De uitvoering van deze taken geschiedt in samenwerking met het Ministerie van Economische Zaken, de ondernemingsorganisaties en voor het midden- en kleinbedrijf beschikbare instituten.

Voor het vervullen van deze functie zijn

- een gedegen economische vooropleiding,
- kennis van de problematiek van het midden- en kleinbedrijf en
- goede contactuele eigenschappen onmisbaar.

De aanstelling geschiedt voorlopig tijdelijk voor de periode van één jaar. Het salaris wordt, afhankelijk van opleiding en ervaring, bepaald in overeenstemming met de voor ambtenaren van de provincie Gelderland geldende regelingen.

Sollicitaties kunnen worden gericht aan de directeur van de Stichting Noordwest Veluwe, Bruggestraat 49, te Harderwijk.

Bijbenen en bijblijven.

E.-S.B. maakt het mogelijk

wavin

Wavin N.V. plastic produkten, expansieve industrie op het gebied van plastic buizen, verpakkingen voor industriële en agrarische toepassingen, profielen en industriële spuitgietaartikelen - met vestingen in binnen- en buitenland - vraagt voor zijn financiële staf te Zwolle:

assistent-controller

Van deze functionaris wordt een belangrijke inbreng verwacht bij het beheer en de coördinatie van het financieel-economische en administratieve beleid van de dochterondernemingen in binnen- en buitenland. Hij zal o.a. belast worden met de analyse van financiële informatie, welke periodiek van de werkmaatschappijen wordt ontvangen.

Gezocht wordt een ca. 30 jarige bedrijfseconoom of registeraccountant.

Vooraf voor degenen, die geïnteresseerd zijn in algemeen ondernemerschap bestaan interessante perspectieven.

Met de hand geschreven sollicitaties richten aan: Wavin N.V., Händellaan 251 - postbus 173 - Zwolle.

In de staf van het secretariaat van het Verbond van de Nederlandse Groothandel bestaat een vacature.

Deze kan worden vervuld door een (jonge)

ECONOMIST,

een afgestudeerde van een andere studierichting met belangstelling voor economische vraagstukken of een afgestudeerde van Landbouwhogeschool, Rijkshogereschool voor tropische landbouw, en NOIB.

Geïnteresseerden wordt verzocht te schrijven aan de algemeen secretaris, drs. J. P. van der Reyden, Zeestraat 78, Den Haag.

- groothandel is als functie onmisbaar, ongeacht bedrijfstak of ondernemingsvorm
- groothandelaren zijn vrije ondernemers in vele landen erkend als bron van initiatieven, nieuwe ideeën en voortdurende drang naar economische groei
- groothandelsorganisaties zijn representatief voor hun groep bedrijfsgenoten
- vrijwel alle groothandelsorganisaties zijn lid van het Verbond van de Nederlandse Groothandel

Het secretariaat verricht werkzaamheden voor de aangesloten op uiteenlopende terreinen, zoals loon- en prijsbeleid, sociale, handels- en structuurbeleid.

Typisch Nederlandse vraagstukken krijgen naast EEG en andere internationale problemen gelijkelijk de aandacht. Over consumentenbelangen, milieu-hygiëne, overheidsaankoopbeleid, landbouwstructuur, gewenste mededinging en ontwikkelingsstrategie wordt gesproken met overheid en zusterorganisaties, maar ook in de SER en overkoepelende nationale en internationale organisaties.

De taakafbakening geschiedt in de staf, zo soepel dat onderling vervanging mogelijk is.

VNG

Omdat een man een man is.

En omdat die man iets kan overkomen waar uw bedrijf moeilijk overheen kan komen.

Uw topfunctionaris die wegvalt is een forse schadepost voor uw bedrijf. Wat denkt u b.v. van een topman, die een serie nog onafgewerkte zaken achterlaat? Hoeveel kost het u zijn opvolger even ver te brengen als hij was? Zo zijn er legio voorbeelden. Daarom introduceert Abbey Leven de Top-Man-Polis. Die uw bedrijf een veilige dekking geeft. Het bijzondere van deze polis is dat de premieopbouw van risico en kosten uniek is voor Nederland. Typisch Abbey Leven. De maatschappij

die in vier jaar naar het respectabele bedrag van 500.000.000,- verzekerd kapitaal toegroeide. Als onderdeel van het ITT concern is er ook een solide backing. De Top-Man-Polis (minimaal 50 millé) is een veilige en attractieve risicodkking voor uw bedrijf. En in verhouding tot het verzekerd bedrag bezit de Top-Man-Polis een weldoordachte premie. Informeert u daar eens naar bij uw verzekeringsadviseur.

Vandaar de nieuwe risico-verzekering van Abbey Leven: de Top-Man-Polis.

Abbey Leven Nederland.

Oudenoord 41 Utrecht. Tel. 030 - 33 22 33.